

Platsens betydelse för praktisk klokhet

Av: Eva Solhäll

Handledare: Krystof Kasprzak
Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Masteruppsats 30 hp
Master i den praktiska kunskapens teori | Vårterminen 2019
Centrum för praktisk kunskap

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Sammanfattning

Med utgångspunkt i min egen yrkeserfarenhet undersöker jag i essän platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet. Den belyser också förutsättningar och kvaliteter kring min, terapeutens, närvaro i mellanmänniska möten, liksom perspektiv i förhållande till möten om livsfrågor. Ett särskilt anslag är natur och trädgård som plats. Med stöd i berättelser som gestaltningar och i dialog med filosofer lyfts flera varierande perspektiv och analyser kring platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet. Undersökningens röda tråd tar stöd i tre teman, plats, kropp, möte. De leder undersökningen framåt i dialog med Martin Heidegger, Maurice Merleau-Ponty och Martin Buber, företrädesvis tillsammans med geografiprofessor Edward Relph samt forskare och skribenter inom fälten för praktisk kunskap och naturunderstödda interventioner. Essän blottlägger ett komplext sammansatt utrymme för förståelse. Grunden lyfts fram som relationen mellan oss människor och vår miljö. I den får plats, betydelse för utövande av praktisk klokhet. Samspel och rörelse som pendling mellan olika förhållningssätt och tillstånd träder fram som gemensam nämnare.

Nyckelord: praktisk kunskap, praktisk klokhet, plats, samspel, existens, varseblivning, relation, intersubjektivitet, reflektion, hälsoträdgård, naturunderstödda interventioner, existentiell hälsa

Abstract

Titel: The significance of place for practical knowledge

Through my own professional experience, the essay explores how place may have significance for exercising practical knowledge. It also sheds light on the conditions and qualities surrounding my, as therapist, presence in interpersonal meetings, as well as perspectives in relation to meetings around life issues. Of special notice is place as nature and garden. With support in stories as representations and in dialogue with philosophers, several different perspectives and analyses are shown about the place's importance for the pursuit of practical knowledge. The drive of the research is supported by three themes, place, body, meeting. They lead the survey forward in dialogue with Martin Heidegger, Maurice Merleau-Ponty and Martin Buber preferably together with geography professor, Edward Relph and researchers and writers within the fields of practical knowledge and naturebased interventions. The essay uncovers a complex area of understanding. It puts emphasis on the relationship between us as humans and our environment. In this relationship, place is of

importance to practical knowledge. Interplay and movement between different approaches emerges as a common denominator.

Keywords: practical knowledge, place, interplay, existence, perception, relationship, intersubjectivity, reflection, health garden, naturebased interventions, existential health

Innehållsförteckning	
Sammanfattning	sid 1
Prolog	sid 5
Platser och Möten	sid 6
<i>Stockholms slutenvård för Barn och Ungdomspsykiatri, Sachska barnsjukhuset</i>	sid 6
<i>Färentuna Hälsoträdgård</i>	sid 8
<i>Skog och promenadstig</i>	sid 9
Bakgrund och sammanhang	sid 12
<i>Om unga och unga vuxnas välmående</i>	sid 13
Syfte och utforskningsfrågor	sid 16
Metod	sid 17
<i>Att formulera sig kring handlande</i>	sid 17
<i>Vetenskapstradition</i>	sid 18
<i>Kunskap och klokhet</i>	sid 19
<i>Teori och filosofisk dialog</i>	sid 20
<i>Essäns gestaltningar</i>	sid 21
<i>Forskarrollen</i>	sid 22
Plats	sid 24
<i>Världen och människan</i>	sid 24
<i>Att forma en plats</i>	sid 26
<i>Plats, filosofi och biologi</i>	sid 31
<i>Att bära sin plats med sig och låta världen bli tillgänglig</i>	sid 33
<i>Att sakna kontroll och ta ansvar</i>	sid 38
<i>Innanförskap och utanförskap</i>	sid 40
Kropp och Möte	sid 43
<i>Kroppen som kunskapskälla</i>	sid 43
<i>Med kroppens varande i jämlikt möte</i>	sid 44
<i>Liv, död och det som är större än jag själv</i>	sid 47
<i>Relationen till naturen och det förreflexiva medvetandet</i>	sid 49
<i>Levd värld och verklighet</i>	sid 52
<i>Att bli sedd i relation</i>	sid 54
<i>Reflektion i kropp och tanke</i>	sid 55
<i>Att dela samma värld</i>	sid 59
<i>Ateljén</i>	sid 61

<i>Kroppslig existens</i>	sid 61
<i>Intersubjektivitet</i>	sid 65
Plats och praktisk klokhet - en summering	sid 66
Epilog	sid 72
Referenser	sid 73

Prolog

Människan kan endast uppnå sin fulla tillvaro,
om hennes totala samband med sin situation blir till existens,
dvs om alla slags förhållanden i livet blir väsentliga.¹

¹ Martin Buber, *Människans Väsen*, Ludvika, Dualis, 2005, s. 114.

Platser och Möten

Stockholms slutenvård för Barn och Ungdomspsykiatri, Sachska barnsjukhuset

Det går inte att säga när det började, nyfikenheten på det där med vad det är att vara människa. Hur det funkar eller inte funkar när vi är tillsammans och den ständigt närvarande frågan om meningen med det hela. . .

Den här gången har frågorna lett mig hit, till gamla Sachska barnsjukhuset, Stockholms slutenvård för Barn och Ungdomspsykiatri. Ornamenten i portalen över ingången till hus B välver sig över mig när jag går in, söker med blicken och upptäcker Birgitta, som sitter och väntar på mig i ett av den långa korridorrens små insprång.

- Hej, har du jäktat? Det finns drycker i väntrummet, ta något om du vill ha.

Hennes röst låter trött och jag upptäcker att mina ögon hänger kvar vid hennes ansikte, minns inte att hon brukar se så sliten ut.

- Vi sitter här inne i rummet till vänster. Jag går före så kommer du sen, när du har tagit vad du vill ha. Rösten tonar bort när hon vänder sig om och försvinner in genom en öppen dörr.

Minnen av tidigare möten flimrar förbi. Här jobbade jag, med barn, ungdomar och familjer. Hit var det smärtsamt att flytta vid omorganiseringar, omställning av arbetsuppgifter och nya arbetskamrater. Här utvecklades också min kraft och förståelse för hur min egen väg till att arbeta med människor skulle kunna gestalta sig och fortsätta att växa.

Kaffeapparaten brummar. På väggen bakom sitter ett plakat om hund i vården med en avslutande fras där vi som läser ombeds att respektera ekipagets arbete och fråga innan vi går fram, om vi vill hälsa på hunden. Lite förvirrad greppar jag kaffemugg, vattenglas, medhavd lunch och ryggsäck och trasslar mig iväg efter Birgitta.

Vita väggar, ett skrivbord, dator, sladdar i kringlor utmed golvet, olika höjd i taket. Under den lägre delen, ett extra bord med ett par stolar och en bordslampa. Höga välvda fönster. Utanför skiner solen. Strålarna når inte in, lockar mig ut.

- Jag försöker förstå något om det som handlar om hur platsen vi är på när vi arbetar påverkar oss som yrkespraktiker och vår möjlighet att använda hela vårt yrkeskunnande och vår erfarenhetsbaserade kunskap, inleder jag när vi har satt oss tillrätta.

Efter lite trevande utspelar sig ett samtal mellan oss, två tidigare kollegor, som lägger framför mig en bild av stor klokhet och praktisk yrkesskicklighet. Birgitta, specialistsjuksköterska med familjeterapiutbildning finns idag i ett sammanhang där familjeterapin nästan är utdöd.

Nu, när vi ses, är hon klädd i sköterskebusarong, beskriver en hierarkisk organisation med toppstyrning, kontroll, många oerfarna kollegor och få psykiatriker med utbildning för barn och unga. Arbetssättet har gått från system och nätverksinriktning till allt större individperspektiv och avdelningsvård för barn och ungdom, till skillnad från lägenhetsvård för hela familjer. Trots detta tycks Birgitta ha utvecklat ett sätt att förmedla och bidra med sin kunskap. Hon kan fungera som samordnare och berättar om situationer där hon tillrättalägger miljöer för att få till stånd samtal för att de unga ska känna sig så bekväma som det ens är möjligt. Ett tv-rum kan tjäna som avskilt rum med fördragna gardiner mot korridoren, luft mellan stolarna, en soffa att halvligga i och möjlighet att vila blicken ut genom balkongdörren.

Birgitta talar gärna om de unga och hur de påverkas av olika scenarion. Hur de tystnar när de med vårdlag och förälder kliver över tröskeln till ett samtalsrum med stolar i ring. Hur den unga i stället under en promenad, verkar kunna öppna upp och tala om hur känslor känns. Det är ju också en del av det viktiga för mig. Hur är de platser som gör att vi som yrkespraktiker kan verka i vår skicklighet så att våra klienter kan nå de stämningar som gör att de kan, vågar, undersöka frågor om livsmening och vad det är att vara människa?

Jag för vårt samtal åter och återigen till hur vi som praktiker påverkas av platsen, rummet, som förutsättning för att kunna verka i sin yrkesskicklighet och Birgitta tar upp en ny tråd från ett möte i tv-rummet. En ung patient med sin förälder presenteras för, som Birgitta upplevde från den ungas sida, en överväldigande mängd vuxna och personal. Efter en kort presentation lämnar hon och föräldern sällskapet, sätter sig i ett par bekväma stolar i korridoren utanför.

- Det var ingen som lyssnade. Vi störde ingen. Vi småpratade, helt utanför sekretessämnen såklart. Föräldern kunde bli nyfiken på mig. Jag fick mycket information i ett enkelt, vardagligt samtal och fick lära känna hen på ett avspänt sätt.

- Korridoren blev ”min”.

Vårt samtal slingrar sig framåt och Birgitta beskriver hur hon lätt hamnar i ”hjärnan” i rummet med stolar. Hon tänker och försöker lista ut bästa sättet att manövrera situationen till den ungas hjälp. I avdelningens kolonitradgård, tillbakalutad i hammocken slappnar hon i stället av, kontakt skapas och samtalet flyter lätt. Samtidigt har hon mer kontroll i rummet med stolarna. Det är överblickbart och inget farligt finns till hands. Om ett samtal förs i kreativa rum hamnar tankarna lätt på vad som kan finnas där att göra sig illa på... men, när de är där för att måla, är fokus bilden och det farliga ligger i bakgrunden.

Birgitta blir mångordig när hon beskriver naturen kring det gamla sjukhuset. I sluttningen ned mot vattnet finns ett av Stockholms äldsta koloniträdgårdsområden och i solljuset glittrar Årstavikens vatten.

- Man känner av vädret, missar inte så mycket av årstidsväxlingar, även om man jobbar mycket, säger hon.

- Här är nära naturen, man hör fåglar, känner dofterna, ser färgerna, vårblommorna, man har fri sikt och luft! Särskilt på hemvägen känns det som att jag ... hon gör en gest med händerna, liksom viftar utmed kinderna och ler.

* * *

Färentuna Hälsoträdgård

På lite håll ser jag dom, en lite längre gestalt och en kortare. Rosa tröja hoppande bredvid den längre. Ytterligare en bit bort en sattare figur, långsammare tempo i kroppen, tveksam? De två närmast rör sig till och från varandra, håller varandras händer, vänder sig mot grinden, tycks upptäcka mig. Den längre sätter sig på knä, deras ansikten möts. Sedan reser den sig upp, går mot mig, vänder sig om och vinkar. Solljus i håret, de öppnaste ögon jag sett hos honom, ett snett leende under luggen som han slänger åt sidan.

- Hej, välkommen, jag ser att du har haft sällskap. Min röst, leende också den.

- Ja, jag övningskörde, min syster följde med. Hon var nyfiken på vart jag åker varje onsdag. Dom hämtar mig sedan, efter, när vi är klara.

Han ser sig omkring, lite avvaktande. I mig flyger tankar, ska jag bjuda in dem, systemen och pappan?

- Vill du bjuda in dem?

- Nej, det är bra såhär.

Små glädjekvitter i bröstkorgen, låter luft strömma in, fäster fötter i marken, möter hans blick.

- Ok, då går vi en runda.

Gruset, svagt knastrande, går över i mjukt gräs under våra fötter. Förnimmelse av lutning i den lilla backen upp mot övre dammen. Bäckens porlande i mina öron. Hans andetag strax bakom mig.

- Ser du den största fisken? Min fråga bryter tystnaden som lagt sig som en mjuk stämning mellan oss.

Fiskarnas rörelser fångar mina ögon. Deras färger glittrar i det sneda solljuset. Stigen tar emot våra steg och vi drar oss vidare ner till odlingarna och de knoppande fruktträden.

- Passa på att känna hur du går, uppmanar jag försiktigt.

- Ta några andetag och släpp ned axlarna. Min nacke lite åt sidorna, andas, suckar, lyfter axlarna upp mot öronen och så ned igen, gäspar.

Han ruskar lite på sig, pustar och sneglar på mig.

- Bra, bekräftar jag, lågmält, tydligt.

Förbi växthuset bjuder en av bänkarna oss sittplats för en stund. Samtalet tar sig sakta fram.

Det får ta sin tid. Trädgårdens dofter når mina näsborrar, bänken under mig lite kall, värms av min egen kropp. Sjunker ned och sitter, andas och lyssnar. Vi lyssnar, fåglar, en av katterna kommer och mjausar, vill bli klappad. Ett långsamt samtal träder fram. Jag frågar, han svarar, vi sitter. Det gamla plummonträdet, tudelat, stöttat och snart i full blom, sträcker sina grenar över oss, ger mig stöd. Hans ord i längre sekvenser, berättar om liv, död, hopp och längtan.

Hans blick vilande vid ett grässtrå i händerna, då och då upp, ut mot ängen, utanför tomtgränsen. Jag följer, grönskande vårgräs, andlöst grönt, nästan smärtsamt. Karin Boyes dikt kommer för mig, ”visst gör det ont när knoppar brister”.² Spara reflektionen till sedan. Kanske är det viktigt, men inte just nu. Nu är tid för lyssnande och delande. En vindil sjunger i grenverket, smeker, svalkar, min kind och i ryggen värmer kvällens sista solstrålar.

* * *

Skog och promenadstig

Fötterna trivs i kängorna. Söker stöd i det lite ojämna underlaget, mossa, grön och tjock, blåbärsris och små-sly av björk och asp. Stigen vi går på låter ana sig som ledning för vår tur. Snart är vi uppe på berget. Bröstkorgen hävs, lungorna vidgas och lårmusklerna spänns. De andras lätta pustningar och suckar hörs bakom mig, nöjda? Vinden går genom trädkronorna och framför oss den lilla platån och berget, täckt av vitmossa. Förundran stiger i mig, tänk att det kan vara såhär, i skog så nära bebyggt område.

² Karin Boye, ”Ja visst gör det ont”, ur diktsamlingen *För trädens skull*, 1935.

Med fötterna rotade i mossa och berg är vi samlade en stund i rörelse för ökad kroppsmedvetenhet, grounding.³ Rörelser som också går genom min egen kropp. Korta uppmaningar, visar. De känner varandra. Jag känner dem inte. Öppnar för dem och min blick sveper lugnt från person till person. Rörelserna tar olika gestalt. Upptäcker att jag pendlar mellan känna och tänka. Vill inte pressa dem in i obekvämheter, låta det vara prestationslöst.

Sneglar på klockan, de har bokat en timmes Hälsopromenad som del i sin konferens och jag vill vara noga med tiden. Andas, kontaktar min inre karta för att ”se” hur vi nu kommer att gå för att leda gruppen vidare in i att kunna öppna för lugn och sedan, med möjlighet att hålla kvar harmoni, återkoppla till arbetsgruppen och konferensen. Vi går.

Olika tempo, varierat underlag. Tystnad, fåglar, vindens varierade ljud genom barr och löv. Någon fnissar till. Mina ögon fångas av tallris, grått i samlingar. Javisst – här ska vi ta av. Sågars verk, utspritt över marken. Stickigt, obekvämt, dystert. Leder förbi och ute på den tillrättalagda promenadstigen ökar vi tempot, sträcker ut stegen.

Stigen svänger, just där har gräset tagit sig in i gruset. En hållpunkt, påminner om att åter vika av in i skogen. Ge möjlighet till utsikt och eftertanke. En äng, höga trädstammar, doft av multnande löv, luft, tillsammans i enskildhet. Tydlig pendling inom mig, känner in stämning och reflekterar. Nu – är det läge att ställa frågan.

- När ger du dig själv tid att stanna upp, njuta av stunden och känna dig nöjd med dig själv? Min röst formar uppmaning till reflektion och att också dela, två och två. Sedan - åter tystnad.

Vi tar oss vidare, i skogen, på promenadstigen, mellan stora stenar, mossor, trädskronor, i våra kroppar. Låter oss känna bark, väta, knastertorrt tallris och stenarnas hårda yta. Uppför en sista gång. Vitmossan breder ut sig. Bortom träden promenadstigen ned mot kursgården, vattnet, solglittret och bryggan där vi avslutar.

Några sittande på tillrättalagda bänkar. Någon står, vaggar mjukt från sida till sida. Någon med blicken långt bort över vattnet. Vågskvalp, sus genom vass, luftens rörelse möter mitt ansikte. Ett djupt andetag. Några följer, andas, tittar på varandra, på mig.

³ Grounding är rörelsemeditation och/eller dans med ursprung i tankar om balans mellan kropp-tanke-sinne och det som kan kallas andlighet (utan specifik religion). Ett mycket förenklat sätt att förklara är att människor i rörelse och andning lär känna sin kropp, sin muskulatur, skelettfunktion, sina spänningar och starka funktioner. Därmed kan man ”hitta tillbaka till” kroppen, mer balanserat mind/body levande och ökat välmående. Det bygger på en syn att kroppen ”bär” vår historia, både det som vi är medvetna om och det som ännu är omedvetet. Alexander Lowen, psykoanalytiker i tidigare Jungiansk tradition, är en av förgrundsfigurerna. I sin enklaste form gör jag det tillsammans med människor utan förkunskap med enkla rörelser, andning och lätt stretching. I personliga utvecklingskurser finns en progression i rörelserna och där ingår reflektion efter kroppsliga pass.

- Hur var det här? Den här stunden som vi har delat i naturen, i rörelse, kropp och reflektion? Frågar jag och uppmanar att först kort reflektera enskilt, sedan dela två och två som de sitter eller står. Hur var det personligt, för gruppen och för dem som yrkespersoner?

Som i eftertänksamhet kommer deras samtal igång. När jag efter en stund öppnar för att säga något till mig och hela gruppen lyfts olika teman in som samtidigt, för mig, skapar en helhet och blir bekräftande.

Att det var en ny och viktig upplevelse att vara tillsammans och ändå tysta.

Att komma ut och röra sig ger möjlighet till rörelse också i det inre.

En känsla av lugn skapades.

Att vilja vara kvar på bryggan.

Att känna harmoni och vilja stanna i den känslan.

Att vara ute och andas frisk luft gör att man må bra.

Att naturen kan läka.

Det väsentliga i att vara aktiv tillsammans utan att tävla eller prestera.

Jag gläds. De tackar. Jag tackar. Vi skiljs.

Åter i enskildhet tänker jag på det nästan magiska i vissa skeenden när jag är med människor och samtidigt, hur jag förbereder mig. Kursgården och jag har en överenskommelse om att, när önskemål finns, engagera mig som Naturhälsakonsult för deras konferensgrupper.

Omgivningarna är inte helt kända för mig, som Hälsoträdgården eller skogen runt den. Det kändes nödvändigt att lära känna dem så jag för-promenerade en runda som jag trodde skulle passa, med alternativ för avstickare eller möjlighet att förkorta. Jag noterade hur jag själv reagerade på miljön och vad som drog mig till sig och vilka ställen jag inte ville stanna på eller ville undvika. Jag tillrättalade groundingmoment och reflektion både utifrån platsen och att den skulle kunna stödja och stämma med processen för gruppdeltagarna så att det skulle bli mest gynnsamt. Detta är en del av min profession. Likväl väcker det min nyfikenhet. Att jag så självklart tonar in platsen. Den får bestämma var vi gör olika moment för en grupp och på vilket sätt vi kan göra det. Även om jag vet att det skulle kunna göras på något annat sätt, på en annan plats.

* * *

Bakgrund och sammanhang

De korta berättelserna ovan är sprungna ur min privilegierade möjlighet att till stora delar själv forma min arbetsvardag, ur min nyfikenhet på människor och livet som, när jag öppnar för det, igen och igen erbjuder mig nya val och möjligheter.

Jag driver verksamheten För Hälsa – Färentuna Hälsoträdgård, en socialt värdebaserad, idéburen verksamhet för friskhållande, förebyggande och läkande med fokus på psykosocial och existentiell hälsa. För mig har vägen till Hälsoträdgården inneburit att föra samman olika kunskaper, kompetens, erfarenheter och intressen och också olika delar av mitt liv till en större helhet som idag bildar den vardag jag lever i.

Det är nästan 40 år sedan jag första gången steg in i vården. Då som sjukvårdsbiträde i poolen på Södersjukhuset i Stockholm. Varje morgon satt vi på rad utmed en vägg i kulverten och väntade på att dörren på andra sidan korridoren skulle öppnas och vi få besked om vilken avdelning vi skulle tjänstgöra på den dagen. Jag blev kvar och har sedan dess samlat på mig flera utbildningar, specialistsjuksköterska inom psykiatri, familjeterapeut, uttryckandekonstterapeut och också utbildning inom hälsoträdgårdar.

Parallellt med arbete med människor har jag dansat, blivit sömmerska, arbetat med konstsömnad, konsthantverk och bildskapande. Dessa båda spår flätades samman genom uttryckandekonsten. Under 10 år inom barnpsykiatri, BUP slutenvård i Stockholm, arbetade jag med intensiv familjeterapi och kreativa uttrycksformer tillsammans med barn, unga och familjer. Det var också där som jag så småningom blev kollega med Birgitta, som skildrar sitt arbete i en av mina berättelser.

Ett tredje spår är, inte minst viktigt är att jag är människa. Jag är del av en familj, är mamma, mormor och dotter till en nu åldrande far. Mitt liv som människa, min livserfarenhet, har betydelse också för mitt förhållningssätt i mitt yrke och mitt sätt att utöva min framväxande praktiska klokhet.

Under min tid på BUP befästes den terapeutiska ”stil”, det förhållningssätt som kommit att bli en del av mig själv. Att arbeta nära, tillsammans med klienterna, så jämlikt som möjligt. Att samtidigt med att hålla fokus på den andre också vara i mig själv som människa, i mötet. Harlene Andersen, psykolog och systemisk familjeterapeut, talar om paradigmskifte beträffande hur vi som hjälpare förhåller oss till vår och den hjälptagandes kunskap.⁴ Hennes

⁴ Harlene Andersen, *Samtal, språk och möjligheter*, Stockholm, Bokförlaget Mareld, 2006, s. 22-24.

argumentation kring att samskapa en process för lyssnande, samtal och läkning har varit vägledande för mig i mitt arbete. Att parallellt med min professionella kunskap och erfarenhet på det sättet ställa mig själv till förfogande för den andres växt. Att sträva efter ett salutogent⁵ perspektiv och att arbeta utifrån våra olika expertiser och föra samman dem i ett gemensamt utforskande av de problem som familjerna kom till kliniken med.

Jag var med när vi i psykiatrin, ”tog av oss rockarna” och jag var också med när vi, till min sorg, blev uppmanade att åter sätta på oss dem efter flera omorganiseringar och införande av ekonomistyrda resultatsystem. Det var en utlösande faktor till att jag avslutade min tjänst inom offentlig sektor. Något som skulle visa sig bana väg för nya val i mitt liv och yrkesutveckling, trots den smärta det innebar.

När jag tog avsked hade jag redan förvärvat fastigheten där Färentuna Hälsoträdgård finns idag. Sakta växte Hälsoträdgården fram, i början utan att jag knappt var medveten om det. Efter ett projektavslut, där jag arbetat med och för unga med bas i uttryckandekonst, var tiden mogen för att öppna grindarna till trädgården. Att ta emot för friskvård och terapi i den plats för läkning och samtal om livsfrågor som Hälsoträdgården då formats till. En trygg och samtidigt dynamisk plats där jag ger mig möjlighet till arbetssätt som jag tror på, i en miljö som är bra för mig själv och många andra. Vill du fördjupa dig i detta så finns möjlighet att ta del av min magisteruppsats.⁶ Mitt engagemang för unga har följt mig och flera av dem jag möter i mitt arbete är också unga vuxna med vacklande psykosocial hälsa. Det ökar min motivation och mitt intresse för att fortsätta utveckla förhållningssätt och nya idéer för att möta unga i olika livsperioder, i min egen verksamhet och i ett större samhällssammanhang.

Om unga och unga vuxnas välmående

Det tycks som att de unga som grupp har hamnat i ett utsatt läge i samhället och att ett ökande antal unga har svårt att hitta riktning för sitt liv och känna hopp för framtiden. Situationen för de två besökare, som i gestaltningen bildar en, i essäns inledning var just sådan. Att tappa livsmodet, sluta skolan, isolera sig och känna allt lägre självkänsla.

Psykisk ohälsa är ett av de största folkhälsoproblemen i Sverige och då särskilt hos unga och unga vuxna. Flera kartläggningar, rapporter och vetenskapliga artiklar bekräftar detta. Folkhälsomyndigheten belyser att andelen unga som uppger psykosomatiska besvär har

⁵ Salutogen är ett begrepp för att se det som är friskt och utveckla mer av det som fungerar.

⁶ Eva Solhäll, *Att arbeta och leva i Hälsoträdgården*, magisteruppsats, Södertörns Högskola, 2017.

fördubblats sedan mitten av 1980-talet.⁷ Centrum för Epidemiologi och samhällsmedicin rapporterar om unga som känner oro, ångest, har sömnproblem och svårt att känna livsmening.⁸

I oktober 2016 arrangerade Svenska Läkaresällskapet ett panelsamtalsseminarium där det framkom att i Sverige väljer varje år, 1500 människor att avsluta sitt liv.⁹ Av dessa är ca två tredjedelar unga människor. Föreningen MIND framhöll under panelsamtalet att en delförklaring till ungas psykiska ohälsa är att samtal om livsfrågor inte finns som en naturlig del i deras liv. MIND menar att vi gemensamt behöver hitta former för att öppna upp samtal om livsfrågor på flera nivåer i samhället.

Cecilia Melder, religionspsykolog och forskare, diskuterar i sin avhandling, *Vilsenhetens epidemiologi*, förhållandet att Sverige, som ett av världens mest välmående länder samtidigt har en befolkning med ökande existentiell ohälsa, särskilt hos unga.¹⁰ Hon visar bland annat att WHO framhåller den existentiella dimensionens betydelse för välmående. I sin studie genomför Melder intervjuer utifrån bakgrundsvariabler som framkommit genom WHO:s regelbundna folkhälsoundersökningar.¹¹ Här belyses ett antal viktiga livsaspekter med betydelse för existentiell hälsa och livskvalitet. Exempel på sådana är känsla av sammanhang, tillit som livskraft, förmåga att förundras och hysa förhoppning. De unga i berättelsen från essäns inledning, skildrade sitt liv i likhet med de frågor som lyfts fram i Melders studie. Känslor av vilsenhet, ett liv utan framtid eller känsla av värde och att ha en plats i ett nära eller större sammanhang. En känsla av att sakna livsmening.

Ungas psykosociala och existentiella ohälsa tycks vara ett problem, inte bara i Sverige. En ny norsk undersökning vid Folkhelseinstituttet visar att en av fyra studenter i åldern 18-35 år upplever allvarliga psykiska hälsoproblem. 2010 var siffran en av sex studenter och 2014 en av fem studenter.¹²

⁷ Rapport nr 18023-2, 20180426, <https://folkhalsomyndighetern.se>

⁸ <http://ces.sll.se>, rapport: folkhälsoundersökning 2015.

⁹ Seminarium i Stockholm, 20161013, Ungas psykiska hälsa, arrangerat av Svenska Läkaresällskapet. Bland annat deltog Ullakarin Nyberg, läkare och suicidforskare och Carl von Essen från ideella organisationen Mind som arbetar för psykisk hälsa och stödjer människor i kris.

¹⁰ Cecilia Melder, *Vilsenhetens epidemiologi - en studie i existentiell folkhälsa*, doktorsavhandling, Uppsala Universitet, 2011, s. 15.

¹¹ Melder, s. 123.

¹² undersökning SHoT 2018 (Studentenes Helse- og Trivselsundersøkelse), www.studenhelse.no, genomförd på uppdrag från Studentsamskipnadene Sammen, Sit og SiO, de tre studentsamskipnadene for Oslo, Trondheim, Bergen, Gjøvik och Ålesund. <https://www.uio.no>, Presenterad i Oslo, 20180905.

Förutom psykosocial hälsa finns problematik kring meningsfull sysselsättning för unga. Utan gymnasieutbildning har unga svårt att ta sig in på arbetsmarknaden. Samtidigt hoppar allt fler av gymnasiet, alternativt har svårt att redan i grundskolan klara av skolprestationerna. För dessa unga människor är risken för utanförskap stora. Nordens Välfärdscenter lyfter problemet med att den psykiska ohälsan ökar i Norden. De som ännu finns utanför psykiatri har svårt att få hjälp och NVC poängterar i sina studier vikten av förebyggande åtgärder och mötesplatser för samtal om livet.¹³

Trots utredningar och kartläggningar förefaller vi som samhälle inte lyckas överföra resultat av dessa till nyskapande åtgärder. Ett fält som är underutnyttjat i Sverige, är naturunderstödda interventioner. Forskningserfarenheter finns från flera länder, även inhemska, som styrker natur och djurs positiva inverkan på kroppens egen läkande förmåga och möjlighet till att öppna för frågor om livsmening.¹⁴ I Sverige saknas stödjande strukturer för att erbjuda olika former av naturunderstödda förebyggande och rehabiliterande insatser. I exempelvis Norge stödjer departementet formen Inn På Tunet, som med positiva resultat, kan erbjuda unga ”drop outs” vistelse på gård som en del i tillbakagång till skolan. Professor Bente Berget arbetar med och har tidigare erfarenhet av forskning kring detta.¹⁵

Mitt eget arbete för att lägga till något av det som utredningarna belyser innefattar förutom mitt sociala företagande också ett samhällsutvecklingsarbete, NaturhälsaCenter och Ung Kreativ Arena. Där arbetar vi för att utveckla samverkansformer och att erbjuda unga vuxna möjligheter till naturkontakt, kreativitet och möten om livsfrågor. Sammantaget har allt detta också ökat mitt fokus på behovet av att parallellt med praktiskt arbete föra vetenskapliga studier. En av drivkrafterna till att jag började studera vid Centrum för praktisk kunskap på Södertörns Högskola är just att vara del i att lyfta fram och undersöka den praktiska kunskap som många erfarna yrkespraktiker besitter.

¹³ Nordens Välfärdscenter, Health Behavior in School-aged children (HBC-folkhälsostudie), <https://nordicwelfare.org>

¹⁴ Till exempel Eva Sahlin, *To Stress the Importance of Nature*, doktorsavhandling, SLU, Alnarp, 2014, disputation, Skara 20141205.

¹⁵ B. Berget, Ø. Ekeberg & B. O. Braastad, ”Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders: effects on self-efficacy, coping ability and quality of life, a randomized controlled trial”, *Clinical practice and epidemiology in mental health*, 4(1), 9, 2008.

B. Berget, Ø. Ekeberg, I. Pedersen & B. O. Braastad, ”Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders: Effects on anxiety and depression, a randomized controlled trial”, *Occupational Therapy in Mental Health*, 27(1), 50-64, 2011.

Syfte och forskningsfrågor

Genom mitt yrkesliv har jag arbetat i olika platser och rum för läkning hos människor som jag arbetar med och för. Jag säger *i* och menar just så. Jag menar att jag inte endast är *på* en plats som ett stycke mark, en yta, att vistas *på*. Jag menar att jag finns där som en del av ett sammanhang, som en del *i* den natur som till exempel Hälsoträdgården är. Jag har upplevt att platser påverkar mig, mina kollegor och klienter på olika sätt. Vissa platser tycks väcka min och vår kreativitet och underlätta för möten och samtal. En känsla av närvaro träder fram. Andra platser i sin tur tycks ha motsatt effekt. Texten som här följer försöker reda i och öka förståelsen om plats, intoning, kroppslighet, möte med människor och möjlighet att möta livsfrågor.

En hel del finns redan skrivet om plats och förhållandet mellan oss människor och de platser vi lever i, besöker och på olika sätt laddar med mening. Syftet med mitt skrivande är att lägga till reflektioner kring det som jag inte har hittat mycket skrivet om - platsens betydelse för möjligheten att utöva sin praktiska kunskap. Med hjälp av perspektiv från min och min tidigare kollegas yrkeserfarenhet vill jag utforska betingelser som tycks hänga samman med plats, kroppslig varseblivning och själva mötet med andra. Jag vill också förstå mer om den speciella närvaro som jag har upplevt i olika miljöer, liksom förutsättningar för att mötas kring livsfrågor.

Med hjälp av några konkreta exempel från min egen yrkespraktik och min tidigare kollega Birgittas berättade erfarenhet, undersöker jag i essän följande frågor:

- Vilken förståelse träder fram kring platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet?

Med ovanstående huvudfråga som grund och till dels i ljuset av gruppen unga som beskrivits i inledningen, ställer jag också följande frågor:

- Vad kommer fram i utforskningen kring förutsättningar för och kvaliteter av närvaro hos oss som terapeuter i möte med plats och klient?
- Vad synliggör undersökningen för perspektiv i förhållande till möten om livsfrågor?

Trots mitt specifika yrkesperspektiv, hoppas och tror jag att mina frågor om platsens inverkan på möjligheter att utöva och utveckla sitt yrke i klokhet och kompetens kan kännas relevant för fler inom andra mellanmänskliga yrkesområden.

Med undersökningen av essäns frågor vill jag också lägga till dessa perspektiv till området kring och studier om naturhälsa och naturunderstödda interventioner.

Metod

Mitt underlag handlar om mig och till viss del om min kollega. I min undersökning finns jag närvarande både som erfaren yrkesperson och som forskare. Jag vill parallellt med och ibland dessutom bortom intellektuella resonemang också nå själva erfarenheterna. Min önskan att förstå min upplevelse både kroppsligt, meningsbärande och varandet på ett existentiellt plan ledde mig fram till en filosofisk fördjupning av mina reflektioner. För att få fler infallsvinklar och en annan persons perspektiv samtalande jag med min tidigare kollega, Birgitta.

Att formulera sig kring handlande

Att skriva om praktisk kunskap, säger fil. dr. Jonna Hjertström Lappalainen, forskare vid Centrum för praktisk kunskap, kan vara en utmaning. Dels uppstår problemet att formulera sig kring handlande som många tycker att de vet mycket om men, som de å andra sidan inte reflekterar så mycket kring. Dessutom betyder skrivandet att säga sig bedriva metarefleksion i relation till detta handlande, som man dessutom kanske själv utövar. Sammantaget också i ett fält där praktikern är den som framstår som expert och inte endast den med teoretisk kunskap. Det gör, menar Hjertström Lappalainen, att relationen mellan teori och praktik får ett särskilt utrymme som ställer krav på ett öppet förhållningssätt, kritisk analys och att samtidigt släppa in olika perspektiv på vad kunskap kan vara.¹⁶

Min uppsats går i linje med Hjertström Lappalainenens beskrivning. Skrivandet har sin grund i min egen profession. Undersökningen fördjupas med hjälp av berättelser som gestalter för det undersökta. Den skrivs fram inom det fält som hon talar om som ”mänskliga praktiker och känslobaserat kunnande”.¹⁷ Ett fält som inte alltid låter sig beskrivas i ord. Likväl är det väsentligt, menar också jag, att även dessa praktiker synliggörs och granskas för att understödja samhällsutveckling. Vetenskapsteoretisk ansats, metod och presentation behöver

¹⁶ Jonna Hjertström Lappalainen, *Klassiska texter om praktisk kunskap*, Södertörns Högskola, Huddinge, s.7-12.

¹⁷ Hjertström Lappalainen, s. 10.

väljas så att området som utforskas lyfts fram. Här erbjuds oss en möjlighet genom essäns form. Maria Hammarén, docent i yrkeskunnande och teknologi, menar att berättelsen har en särskild potential för att utforska de erfarenhetsbaserade kunskaperna. Att språket, som skrivande, kan påverka hur vi uppfattar oss som individer och våra sammanhang. Det skrivna kan dessutom höja vår uppmärksamhet och bereda utrymme för kritisk reflektion, säger Hammarén.¹⁸ Här finns möjligheterna med det essäistiska skrivandet som ger oss chansen att göra just detta. Att det genom själva skrivprocessen faller ut frågor som öppnar för reflektion, analys och nya fält av förståelse utan att låsa. Olika synvinklar kan mötas och dialogen lyfts fram utan att göra anspråk på att en enda sanning är möjlig att presentera.

Vetenskapstradition

I essäistisk anda är min strävan att i skrivandet just låta olika synvinklar mötas. Undersökningen görs i hermeneutisk och fenomenologisk tradition. Med sin bok, *Vetenskap, kunskap och praxis*, skriver Magdalene Thomassen fram en förståelse kring dessa begrepp där min egen undersökning finner en ram. Hon skriver om hermeneutiken som ”en tolkande och förstående infallsvinkel på människan som historisk och språklig varelse och på samhället som en meningsbärande verklighet.”¹⁹ Tolkning och förståelse hänger cirkulärt samman. Tolkningen kan tjäna förståelsen, säger Thomassen. Eller, när hon liksom jag själv i min undersökning, lyfter in Martin Heideggers tankar om förståelse som en grundstruktur för det mänskliga varandet och att tolkningen medvetandegör insikter för det vi redan inom oss förstått.²⁰ Det är också här som essäformen syns starkt med det skrivna språket som möjlighet och där nya frågor ständigt får födas, analyseras och skapa nya perspektiv.

Att undersöka mänsklig erfarenhet utöver att göra mätbara studier, beskriver Thomassen, innefattar just att intressera sig för människors upplevelser i sin levda värld. Att inta ett fenomenologiskt perspektiv.²¹ Essäns filosofiska samtalspartner, fenomenologiskt inriktade filosofen Maurice Merleau-Ponty, lägger vikt på varseblivning som grund för vetenskap.²² Liksom Martin Heidegger som poängterar att vi behöver hålla fast vid fenomenen som ”det-sig-i-sig-själv-visande, det uppenbara.”²³

¹⁸ Maria Hammaren, *Skriva – en metod för reflektion*, Stockholm, Santerus förlag, 2005, s. 14.

¹⁹ Magdalene Thomassen, *Vetenskap, kunskap och praxis*, Malmö, Gleerup, 2017, s. 185.

²⁰ Thomassen, s. 185.

²¹ Thomassen, s. 193.

²² Maurice Merleau-Ponty, *Phenomenology of Perception*, trans. Donald A. Landes. London, Routledge, 2012.

²³ Heidegger, *Varat och tiden*, del 1 och del 2, Göteborg, Daidalos, 2004, del 1, s. 51.

Essäns undersökning beskriver erfarenheter och skeenden såsom de träder fram, söker förståelse och det meningsbärande. Fredrik Svenaeus, professor vid Centrum för praktisk kunskap, sätter ljuset på ett sådant skeende när han säger att det enda möjliga utgångsläge för noggrann analys och reflektion är den direkta egna upplevelsen av mig själv i och av världen omkring mig. I denna värld finns mötet och samtalet, när vi arbetar i mellanmännsliga yrken. Att gå till och undersöka de skeenden som uppträder inför mig, att bedriva fenomenologi, är menar Svenaeus, att lägga en grund för vetenskapen att utgå ifrån.²⁴

Kunskap och klokhet

Det känslobaserade kunnande som Hjertström Lappalainen talar om, menar jag är ett annat uttryck för den klokhet som kan utvecklas hos mig som erfaren yrkespraktiker. Essäns utforskning berör platsens betydelse för utövande av just den sortens kunskap. Uppsatsen skrivs också inom fältet för den praktiska kunskapens teori. Det finns ett stort material kring vad praktisk kunskap är. Här förankrar jag det i en av ursprungsfilosoferna för fältet, filosofen Aristoteles i det antika Grekland. För uttolkningen av hans teorier tar jag hjälp av filosofiforskare Christian Nilsson.

Aristoteles kategoriserar människans själ, förnuft och kunskap i olika delar med representationer i det levda livet. Kunskap hänger ihop med dygd och etik som ett stöd för att fatta goda, balanserade beslut i livets olika spänningsfält. Den form av kunskap som ligger närmast praktisk kunskap i den mening jag skriver om är det Aristoteles kallar *fronesis*, den praktiska klokheten. Den är individuell, formas genom erfarenheter och kräver överväganden för att mynna ut i väl underbyggda, kloka beslut för hur en situation ska lösas. Samtidigt som den ger utrymme också för teoretisk kunskap inkorporeras den som ett personligt sätt att förhålla sig i livet. Den är i ständig utveckling och handlingen blir ett mål i sig, beskriver Christian Nilsson.²⁵ De rent tekniska handlandet som jag utför i trädgård och byggnation kan härröra ur den andra typen av praktisk kunskap som Aristoteles benämner *techné*, kunnighet. Den har själva produkten som slutmål och kan i sin mest urskilda form utföras av vem som helst som lärt sig handlaget. Den teoretiska kunskapen kallar Aristoteles för *episteme*. En särskild form av insikt, *nous*, lagt till den teoretiska kunskapen kan i kombination ge människan möjlighet att nå den högsta formen av teoretiskt tänkande, vishet, *sofia*. Om vi ska

²⁴ Fredrik Svenaeus, "Vad är praktisk kunskap?", i *Vad är praktisk kunskap?* Södertörns Högskola, Huddinge, 2014, s. 21-23.

²⁵ Christian Nilsson, "Fronesis och den mänskliga tillvaron", i *Vad är praktisk kunskap?* Södertörns Högskola, Huddinge, 2014, s. 47.

kunna uppnå detta skriver Nilsson, behöver vi vägar för att balansera livets störningar och vår lust till ytterligheter. Här får vi hjälp av den högsta formen av praktisk kunskap, den praktiska klokheden, *fronesis*.²⁶

Det begrepp som jag menar stämmer överens med det område som jag utforskar är praktisk klokhed. I essäns reflektioner har jag därför valt att använda detta begrepp samtidigt som jag är medveten om att de författare, filosofer och teoretiker som jag hänvisar till också använder begreppet praktisk kunskap.

Utifrån essäns frågeställningar låter jag dialog kring praktisk klokhed följa textens teman. På det sättet skrivs också sammantaget en vidgad bild fram. Författare med adekvat erfarenhet för undersökningen kommer till tals: Fredrik Svenaeus, som poängterar att praktisk klokhed rymmer ”fler och andra dimensioner”²⁷ än de traditionellt vetenskapliga och inte kan testas, mätas eller värderas på samma sätt. Catrine Torbjørnsen Halås, socionom, dr i praktisk kunskap, Universitetet i Nordland, är verksam i forskning tillsammans med unga i risk för utanförskap. Hon belyser praktisk klokhed som kunskap som kommer till uttryck i själva utövandet av mellanmännsliga yrken. I handlingen, där yrkesutövaren använder sin mer abstrakta kunskap i konkreta situationer.²⁸ Jonna Bornemark, fil dr, Centrum för praktisk kunskap, lägger vikt vid att också söka den kunskap som kan komma när vi går utöver vetandets gränser och möts i öppna samtal och reflektion.²⁹ Slutligen, Harlene Anderson, psykolog och systemisk familjeterapeut, som utan att explicit använda begreppet praktisk klokhed, beskriver yrkespraktikers förhållningssätt att låta lyssnande och inkännande få utrymme.³⁰

Teori och filosofisk dialog

Tre teman har utkristalliserats som viktiga perspektiv för förståelse av platsen betydelse, plats, kropp och möte. Dessa teman får ge struktur och stöd för en röd tråd. Tema kropp och möte visade sig under skivandets gång vara så tätt sammanvävda att de diskuteras parallellt.

Mitt val av filosofiska dialogpartners styrs av de upplevelser och erfarenheter som ligger till grund för utforskningsfrågorna och de tre teman som stigit fram. Min känsla av att *vara* i en

²⁶ Nilsson, s. 43.

²⁷ Svenaeus, s. 14.

²⁸ Catrine Torbjørnsen Halås, doktorsavhandling, *Ungdom i svev. Å oppdage muligheter med utsatte unge*, Universitetet i Nordland, 2012, webb-pdf-version, pkt 26-28, punkthänvisning pga avsaknad av sedvanliga sidnr.

²⁹ Jonna Bornemark, ”Icke-vetandets möjligheter”, i *Vad är praktisk kunskap?* Södertörns Högskola, Huddinge, 2014, s. 37-38.

³⁰ Anderson, s. 29-30.

plats och vad platsen kan få för betydelse för praktisk klokhets utövning. Att jag är i en plats och verkar *tillsammans* med andra. Med sin utveckling av människans vara i världen och hennes ständiga relation till den är filosofen Martin Heidegger en dialogpartner för tema plats. Jag tar stöd ur hans verk, *Varat och tiden*, liksom ”Bygga, bo, tänka”, ur *Teknikens väsen och andra uppsatser*.³¹ Till hjälp för tolkningen av Heidegger finns Hans Ruin, professor vid Södertörns Högskola, med sin *Kommentar till Heideggers VARAT OCH TIDEN*.³² Tema kropp diskuteras genom Maurice Merleau Ponty. I sin huvudbok *Phenomenology of Perception*, lägger han fram sin syn på vår kroppsliga varelse som utgångspunkt för vår levda verklighet. Beträffande möte samtalar jag också med Martin Buber, filosof och professor i religionsvetenskap. Med sina verk, *Jag och Du*³³ samt *Människans väsen*, lägger han till sin fördjupning av människan som varelse och det öppna, jämlika mötet med andra och världen. Perspektiv av plats, geografiskt fenomenologiskt, åskådliggörs vid sidan av dessa filosofer, genom Edward Relph, professor i geografi. I sin text, *Place and Placelessness*,³⁴ samspråkar han med Heidegger och lägger till fler möjligheter för reflektion som vidgar undersökningen. Utforskningen får ytterligare perspektiv genom David Abram, ekolog, socialantropolog och doktor i filosofi och hans bok, *Sinnenas ekologi*.³⁵

Essän innefattar ett särskilt fokus kring natur och trädgård som plats för yrkespraktik och för klienters friskhållande och behandling. Därför finns stråk i texten av teorier om naturunderstödda interventioner, läkande miljöer och hälsoträdgårdar, från bland andra professor Patrik Grahn, SLU och dr Eva Sahlin, SLU. Som bakgrund beskriver jag mitt eget sammanhang, liksom perspektiv kring unga och unga vuxna i samhället idag.

Essäns gestaltningar

En del i essäns dialog är dess gestaltningar. Berättelserna gör tjänst som samtalspartner, reflektionsyta och fördjupat perspektiv. I berättelserna är namn utbytta och personer anonymiserade. Berättelsen om den unga i Hälsoträdgården är av sekretesskäl sammansatt av två möten. I stycken i övrig text benämner jag de jag möter besökare, deltagare eller klienter. Min tidigare kollega har läst texten och godkänt att jag får använda den. Jag tänker att vår

³¹ Martin Heidegger, ”Bygga, bo, tänka”, ur *Teknikens väsen och andra uppsatser*, övers Richard Matz, Stockholm, Rabén & Sjögren, 1974.

³² Hans Ruin, *kommentar till Heideggers VARAT OCH TIDEN*, Södertörns Högskola, Huddinge, 2005.

³³ Martin Buber, *Jag och Du*, Ludvika, Dualis, 2006.

³⁴ Edward Relph, *Place and Placelessness*, London, Pion Limite, 1976.

³⁵ David Abram, *Sinnenas Ekologi*, Malmö, Litteraturhuset, 2013.

relation är så jämlik och skiljer sig från exempelvis en klientintervju att den enkla överenskommelse som vi gjort är tillfyllest.

Min nyfikenhet på platsens betydelse och frågan om närvaro formar valet av vilka möten jag vill skildra. Mötet med kollegan representerar min önskan att vidga mina egna perspektiv. Beträffande gestaltningarna av min egen yrkesvardag vill jag ha med så stor bredd som möjligt och samtidigt det som kan skildra det typiska. Berättelsen från Hälsoträdgården finns med för att den på flera sätt gestaltar ett typiskt möte i trädgården. Dels är förhållningssättet och de moment som beskrivs vanligt förekommande när jag arbetar. Dels handlar det om unga vuxna som är en fokusgrupp i min yrkesvardag. Genom att berättelsen skildrar ett möte just i Hälsoträdgården är den också väsentlig utifrån att det är en miljö som är välkänd för mig, något som diskuteras vidare i essän. Skogspromenadsgestaltningen är å andra sidan vald för att den beskriver ett möte som skiljer sig från de i trädgården. Den utspelar sig i en miljö som varken jag eller gruppen är väl bekant med. Det är inte heller en tillrättalagd miljö på samma sätt som Hälsoträdgården. Det är också ett friskvårdande möte till skillnad från ett terapeutiskt och en grupp, inte ett enskilt möte. Mitt grundförhållningssätt är detsamma. Berättelsen om mötet i ateljén, som kommer senare i texten, lägger till något ytterligare om kroppslighet, möte kanske bortom rummet och platsen och spegla avvägningar kring att gå nära klienter i mötet.

Forskarrollen

I min mångåriga praktiska skolning har jag ”avprofessionaliserat” mitt språk för att möta människor där de är. I essän kläs nu mitt handlande i en akademisk språkdräkt och en struktur som utmanar mig. Samtidigt finner jag författare som beskriver sätt att arbeta där båda mina roller, praktikern och forskaren, kan få sin plats, få erkännande och bli kritiskt belysta.

Vetenskapsteoretikern Donna Haraway talar om att vi alltid är i ett sammanhang och i en position. Hon beskriver också det aktiva förkroppsligade seendet. Haraway säger, som jag förstår det, att för att förstå måste man tolka och för att tolka måste man vara kropp i en specifik situation och ha erfarenheter bakom sig som människa, vara levande. Min historia påverkar, inte endast min tolkning utan också det sätt som jag tar mig an min undersökning och vilka frågor jag ställer till mitt material. För att kunna se ”bra”, säger Haraway, måste man ge erkänsla³⁶ åt att själva det att se, är förkroppsligat och därmed växer också det ansvar

³⁶ Erkänsla i meningen att lyfta fram i ljuset med acceptans och möjlighet till tacksamhet, uppskattning och väg för utveckling.

jag har som forskare, den som frågar och tolkar svar. Hon belyser att för att se så ser en alltid från en viss position.³⁷ I utforskandet av min essäs frågor rör jag mig i min egen yrkespraktik och i en plats som jag själv har tillrättalagt, vilket jag tänker lägger ytterligare en aspekt till att ställa frågor och ”se” klart. Jag har dessutom förförståelse som handlar om det läkande i natur och trädgård som plats. Ur Haraways resonemang växer ansvaret hos mig som forskare att byta position och reflektera, för att vidga seende och möjliga förståelse också för andra synsätt och hur min position påverkar mitt eget seende.

Sociologiprofessor Leon Anderson och antropologiprofessor Bonnie Glass-Coffin, talar om autoetnografi och att det material som jag samlar, empiriskt eller som i min essä, via egen praktik och litteratur, även säger något om mig.³⁸ Jag tänker att det också sträcker sig framför, under och efter ”insamlandet” av material. Vilka situationer jag väljer att belysa, har med mig att göra. Liksom att jag under så lång tid av mitt liv har valt att arbeta med människor i livsperioder av psykosocialt och existentiellt lidande. Det jag skriver om som gäller de unga säger också något om det jag själv har upplevt, som en spegling, i någon mån en biografi, om min egen utanförskapskänsla som ung. Som forskare har jag ansvar för att sträva efter att förstå att jag aldrig kan vara helt objektiv. Det kan vara något gott men det kan också riskera att skymma seendet och täcka över ny kunskap. Att hålla frågan aktuell genom reflektion och handledning är en väg, som också är en del i min egen yrkesutveckling. Jag tänker att mitt perspektiv som forskare också förändras med egna erfarenheter och min växt som människa.

Jag vill här också kort lyfta svårigheter som finns med att tala för andra. Filosofiprofessor Linda Alcoff säger, att trots välvilja så kan att tala för en utsatt grupp ge förstärkning av exkludering.³⁹ Jag vet att jag ibland har en tendens att bli ivrig och tala om och för, särskilt unga vuxna, vars erfarenheter jag menar att jag har kunskap om. Jag hoppas att jag i den här texten inte lägger värderingar som förstärker utanförskap för dem som jag, i det att jag skriver, också på ett sätt, talar för.

I skrivandet önskar jag låta mina invanda sätt att förstå förskjutas, vidgas och förändras och söka ny kunskap om platsens betydelse för mitt yrkesutövande. Fredrik Svenaeus öppnar

³⁷ Donna Haraway, , *Apor, cyborger och kvinnor: Att återuppfinna naturen*, Eslöv, Brutus Östlings bokförlag Symptomium, 2008, s 234-236.

³⁸ Leon Anderson, Bonnie Glass-Coffin, ”I Learn By Going: Autoethnographic Modes of Inquiry”, i *Handbook of Autoethnography*, Stacy Holman Jones, Tony E. Adams och Carolyn Ellis (red.), New York, Rotledge, s 73.

³⁹ Linda Alcoff, ”The problem of Speaking for Others”, *Cultural Critique*, 20, 1991-1992, s 7.

vägen för detta i det han säger, ”Det egna måste möta det främmande för att utvecklas och i slutändan bli *mer* hemmastatt. Det är ur detta utbyte som bildningen (kunskapen) blir till.”⁴⁰

Plats

Världen och människan

Platsen för våra möten är trädgård och skog. Tillsammans med den unga i Hälsoträdgården och gruppen under hälsopromenaden, möter jag och vi gemensamt naturen. Min djupa mening är att naturen är vår, människors, naturliga miljö. Att vi är en del av den, kanske närmare bestämt att vi *är* natur. David Abram skriver om oss människor som, sedan vår arts uppkomst, en del i det som är mer än mänskligt, en del av det som är större än oss själva, som varande natur.

Bara i regelbunden kontakt med den verkliga jorden och himlen kan vi lära oss hur vi ska orientera oss och navigera i de många dimensioner som nu gör anspråk på vår uppmärksamhet.⁴¹

Abram skildrar våra behov av kontakt med vår ursprungsmiljö och de dilemman som uppstår när vi, som han beskriver det, kommer för långt ifrån vår ursprungliga miljö i den tekniska värld vi själva har skapat. En sådan kontakt är, tolkar jag, ett övergripande sätt att förstå de känslor av lugn och välmående som gruppdeltagarna beskriver i berättelse om skogs promenaden. Hur kan det också berätta något om essäns frågor? Heidegger, menar att det inte går att tänka sig oss människor, tingen och världen, separerade. Jag är *i* skogen, inte först jag själv och sedan platsen jag är på, som ett fritt varande *på* en plats utan anknytning till den. Vi kan inte, inte vara i världen. Den visar sig för oss samtidigt som vi alltid finns i den och visar oss för den. Heidegger benämner det ”i-världen-varo”.⁴² I det ljuset är jag berörd av omgivningen endast genom att jag är där, i skogen eller trädgården, både som människa och yrkespraktiker, Världen finns där för oss i samma ögonblick vi kommer in i den, menar Heidegger och vi tar in den med öppna sinnen. Den formas genom vår relation till den, tingen och andra. På samma gång formar den oss. Under vandringen tillsammans med gruppen från konferensgården upplever jag skogen. Med inspiration från Heidegger tänker jag att jag

⁴⁰ Svenaeus, s. 20.

⁴¹ Abram, s. 10.

⁴² Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s. 83-84.

frilägger mina sinnen och mitt vara, i kontakt med världen. Jag hittar balansen i kroppen och i känslan av att vara genom samspelet mellan mig och platsen.

Jag förbereder mig, undersöker vägar för gruppen att vandra och prov-promenerar dem, uppmärksam i både sinne och kognition. Maurice Merleau-Ponty vidgar min förståelse för det sammanvävda i upplevelse av att vara i världen, plats och kroppslighet. Han menar att vi riktar oss till världen och tingen drar oss till sig i ett flöde av relation.⁴³ Det ger ännu ett sätt att beskriva vad som sker när jag på skogspromenaden uppfattar omgivningen, balanserar min kropp i uppförslutet och med förundran tar in upplevelsen av skogen, platsen. Merleau-Ponty menar att vi erfar världen med oss själva i våra sinnen, förkroppsligat, tillsammans med andra och tingen. Han beskriver att världen oupphörligen är fylld av sinnesintryck som bygger mening för oss och som vi inte kan undgå. Det är aktivt, inte ett passivt mottagande och jag känner igen min kroppsliga tolkning av platsen, skogen och stigen vi går på.

Frågan om utövande av praktisk klokhet får möta resonemanget om världen som finns där för oss. Fredrik Svenaeus talar om ett ”uppövat sätt att vara-i-världen på.”⁴⁴ Han berättar om Heideggers förhållningssätt som innebär att vi människor redan från början är *i* och del i den värld och de meningsmönster som vi föds in i. Heidegger, säger Svenaeus, betonar att dessa också omfattar hela naturen. Här finns också jämförelse med David Abram och hans sätt att lägga vikt vid människans del i det som är mer än mänskligt. Att vara-i-världen innebär att jag kan möta min värld, förstå den, röra mig -och leva i den som en naturlig del av det som är jag och min vardag. Om jag förstår Svenaeus rätt är ett sätt att förstå praktisk klokhet att som yrkespraktiker ha hittat ett personligt sätt att sätta samman och förvalta min erfarenhet och teoretiska kunskap. Att med ett omdömesgillt handlade möta gruppen i skogen, med bas i min grundade i-världen-varo.

Om att vara i världen innebär att leva i den och möta omgivningen på ett naturligt sätt och praktisk klokhet är ett uppövat sätt att vara i världen på så hänger också utövandet samman med den miljö det sker i? Heidegger låter förstå att i-världen-varon är förbunden med hela min omgivning, inklusive naturen. I så fall har platsens beskaffenhet betydelse för mitt sätt att utvecklas och nå praktiska klokhet. Miljöns utformning torde då kunna få både positiv och utvecklande betydelse, liksom hämmande av min möjlighet att utöva klokhet. Jag tänker på min upplevelse av att faktiskt inte kunna stanna på BUP kliniken för att det blev omöjligt för

⁴³ Merleau-Ponty, s. 60-63.

⁴⁴ Svenaeus, s. 28.

mig att utföra mitt arbete på ett sätt som jag kunde stå för. Å andra sidan är Birgitta kvar och beskriver att hon lyckas skapa utrymme för att låta sin klokhet och mänsklighet få uttryck och komma de unga tillgodo på ett professionellt sätt. Hon uttrycker att hon påverkas av omgivningen. Hon hamnar mer i reflektion än i närvaro i samtalsrummet. Det skulle kunna styrka att miljön påverkar utövädet. Samtidigt tycks det som att hon, likväl som rummet påverkar henne, kan påverka rummet och göra korridoren till "sin" eller tillrättalägga tv-rummet för ett möte med en ung klient.

Att vara i naturen är numera ett sätt för mig att utöva mitt yrke. Nya vägar för förståelse av platsens betydelse öppnas med den sammanvävda kroppsliga, i-världen-varo som Heidegger och Merleau-Ponty lägger vikt vid. I berättelsen från mötet med den unga i Hälsoträdgården tonar jag in, stigen tar emot mina steg och bänken under mig famnar min tyngd. I mig stiger känsla av att höra till, vara en del av och samtidigt känna att platsen är en del av mig. Ett skeende som är en del av det som gör att jag säger att vara *i* en plats som anknyter till Heideggers *i*-världen-varo. I mötet med den unga på bänken vid växthuset vibrerar närvaro i mig, i-världen-varo som när-varo? Är själva det att känna närvaro del av min praktiska klokhet? Det som hejdar mitt tal, manar till lyssnande. Att jag kan och vill öppna mig för min värld och klienten. Jonna Bornemark talar om att "låta livet få plats"⁴⁵ och att förmågan att känna in och våga en stund av ovetande tillsammans kan vara ett sätt att finnas i sin praktiska klokhet. Där på bänken andas jag in och väntar. Jag vet inte vad som ska komma eller hur slutet på vår stund ska bli. Jag låter mig hållas av platsen jag också, tar stöd för att våga låta ett stycke tid gå, i närvaro och uppmärksamhet till min klient.

Att forma en plats

I mötet i Hälsoträdgården träder platsen fram i betydelse som något mer än ett utrymme att vara på. Jag vet att jag tar tillvara det som omgivningen bjuder, när jag formar trädgårdens rum. Här finns rum för både vila och aktivitet. Rum som inspirerar och väcker sinnen och rum för stillhet, reflektion eller umgänge, odling och skörd. En trädgård att dra sig tillbaka i, liksom att utgå ifrån i mötet med omvärlden. Jag tänker ofta att här finns paralleller till klosterträdgårdar. Det är också något som forskare inom naturunderstödda interventioner talar om som rötter till dagens läkande trädgårdar.⁴⁶ Vår västerländska historia med medeltida

⁴⁵ Bornemark, s. 38.

⁴⁶ Patrik Grahn, "Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar", *Svensk Miljöpsykologi*, Johansson M & Kuller M(red), Studentlitteratur, 2005, s. 245-246 och Clare Cooper Marcus och Marni Barnes, *Healing Gardens*, Toronto, John Wiley & Sons, 1999, s. 10-14.

kloster som plats för kontakt med det som är större och i sin funktion som sjukhus. Här fanns, i likhet med moderna hälsoträdgårdar, trädgårdar med möjlighet till odling, medicinalväxter och rum för rekreation och kontemplation.

Mitt sätt att utforma Färentuna Hälsoträdgårds olika rum syns också som en gestaltning av det Edward Relph, talar om. Han diskuterar plats utifrån ett fenomenologiskt perspektiv av upplevelse, mer än ett geografiskt synsätt. Jag lever i trädgården. Långsamt formas olika platser i samspel med trädgårdens ”svar”, ett skapande utifrån känsla och intention. Relph sätter ljuset på det sätt vi människor bygger mening tillsammans med platser. Han säger:

By taking place as a multifaceted phenomenon of experience and examining the various properties of place, such as location, landscape, and personal involvement, some assessment can be made of the degree to which these are essential to our experience and sense of place. In this way the sources of meaning, or essence of place can be revealed.⁴⁷

I sin analys över den relation som människor som bebod, lever eller besöker platser har tillsammans med den, har Relph format begrepp som plats och platslöshet. Platsbegreppet innefattar kontakt där vi upplever mening och känsla av tillhörighet. Platslöshet är i stället det motsatta, som i sin yttersta tolkning innefattar känsla av alienation och likgiltighet.⁴⁸ Relph menar att vi alltid är påverkade av den plats vi är på. Att vi laddar den med mening och att den alltid också formas och påverkas av oss. Jag hör det som en beskrivning av hur Hälsoträdgården har vuxit fram.

Upplevelsen när vi sitter på bänken i trädgården skapar känsla av att platsen tar emot mig och oss. Att platsen innefattar möjlighet till möte också med den i sig själv. Relph beskriver platsers identitet och hur vi som individer och samhällen knyter an till dessa.⁴⁹ När jag och den unga går vår runda i trädgården tonar jag in och låter platsen ta emot oss med sin ”vilja”. Trädgårdens stigar bereder plats för våra fötter och breder ut sina grönytor för oss att stanna till i. Liksom jag knyter an till miljön i det att jag och trädgården i samspel deltar i utformningen. Relph kretsar kring hur vi kan forma platser i samklang med naturen som öppnar för relation, mening och liv. Hur vi likaså kan forma platser som stänger oss för samspel, riktar vår uppmärksamhet till innehållslöshet, stress och likformighet.

⁴⁷ Relph, s. 29.

⁴⁸ Relph, s. 141-143.

⁴⁹ Relph, t. ex. s. 45-47.

Trots att arbetet med skapandet av Hälsoträdgården också har en teoretisk grund vägleds det av upplevelsen av själva platsen. Som jag läser Relph poängterar han våra mänskliga behov av naturliga platser med varierad omgivning. Platser som vi kan ha kontakt med, som kan få betydelse för oss. Till skillnad från de platser som är drivna av ekonomiska och tekniska hänsyn.⁵⁰ Jag strävar till att i trädgården skapa möjlighet för ett alternativ till de alltmer likriktade miljöer som skapas runt om i samhället. Min önskan är att skapa en miljö med möjligheter att slå an inom oss människor till känsla av trygghet och tillhörighet, av något heligt och i det yttersta något "välsignat". I likhet med det som Relph lyfter fram som väsentligt för en plats som kan göra det möjligt för meningsskapande samvaro. Samtidigt beskriver han också det nästintill omöjliga i att en helt autentisk plats faktiskt kan skapas.⁵¹ Autenticiteten syns i det att platsen naturligt får formas över tid. Att den ger sin egen klang till skapandet och att människorna hörsammar och laddar den så att det i samspel utvecklas en plats, möjlig att finna mening i. Ändå - i den stund människan lägger till sin önskan och formar en plats uttryck har den tagit ett, om än ringa, avsteg från det helt igenom egna autentiska. Det sätter ljus på reflektion också över det autentiska med Hälsoträdgården.

Färentuna Hälsoträdgård, 2014.

I Färentuna Hälsoträdgård är gångarna anlagda där det är naturligt att gå. Dammen är grävd för hand utefter strukturer i trädgårdens egen geografi. I arbetet laddas trädgården av mig och jag påverkas av den. Här finns drag av det Edward Relph talar om som autentiskt skapad plats⁵² men, trots allt detta är den *skapad* av mig, människan. Den har inte vuxit fram endast

⁵⁰ Relph, t ex. s. 145.

⁵¹ Relph, s. 67-77.

⁵² Relph, s. 67.

naturligt. Jag har teoretiska tankar och gör medvetna val i utformningen, som påverkar trädgården. Jag strävar till balans mellan vildhet och trygghet, något som naturen inte alltid själv bjuder. På det sättet är den inte en helt autentisk plats.

Mötet med gruppen i essäns berättelse, utspelar sig i stället för i Hälsoträdgården, i skogen och promenadstigarna kring kursgården. Vad träder fram om också den miljön får möta resonemanget om autentisk plats? Skogen är endast till viss del tillrättalagd för oss människor. Andra delar är helt naturliga. Att kursgården ligger just där, springer ur att den är utvecklad från en gammal herrgård. En herrgård som är del av ett jordbrukslandskap och innan dess ett historiskt landskap med månghundraåriga anor av mänskliga boplatser och ceremoniella platser. Vad berättar det om essäns fråga om platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet? Relph menar att från vilken utgångspunkt vi formar platser också får effekter på vår kontakt med dem. I samverkan, påverkar också detta hur vi tonar in och finner mening. När platser på det här sättet får formas, visserligen också av mänsklig hand men över tid och i samspel med naturen, kan de bli vad Relph benämner autentiskt skapade platser. Han säger att autentiskt skapade platser ”tends to give rise to places that reflect the total physical, social, aesthetic, spiritual, and other needs of a culture, and in which all those elements are well adapted to each other”.⁵³ Skogen vid kursgården är över tid varsamt anpassad tillsammans med människor. Här ges grund för förståelse att där i skogen kan jag och vi nå kontakt, skapa känsla av sammanhang och därmed också möjlighet för min praktiska klokhet att ta sig uttryck. Ses Hälsoträdgården som autentiskt skapad blir resonemanget också ett sätt att förstå den närvaro som utvecklades i mig när jag och den unga satt på bänken.

Om skogen skulle vara en strukturerad, inkilad trädsamling mellan bostadsområden och vägar i stället för att som nu, ha fått växa och formas i samspel med människors behov? Relph talar om platslöshet och platser som är skapade endast för att vara tekniskt anpassade och praktiska, till skillnad från att leva tillsammans med.⁵⁴ Dessa platser säger han, leder hellre till innehållslöshet än meningsfullhet, förflackning och ensidighet hellre än variation och mångfald. En förståelse är då att om skogen är en inkilad dunge så blir det svårare för oss att hitta fram till känslan av öppenhet till naturen. I följd av det också att jag mindre naturligt finner närvaron i mig som yrkespraktiker. Jag tänker också på Birgittas berättelse att hon var ”mer i hjärnan” när de hade möte i samtalsrummen, till skillnad från ute på promenad eller i koloniträdgården. Jag vill här också lyfta in det som Relph lägger fram som ett dilemma. Vårt

⁵³ Relph, s. 67.

⁵⁴ Relph, s. 88.

ansvar för valet att försöka leda utvecklingen åt ett hälsosamt håll. Det att vi i vårt moderna samhälle skapar miljöer som ligger allt längre från de autentiska.⁵⁵ Genom massproduktion, formfasthet och i ekonomins tjänst löper de risk att ge allt större känsla av alienation, likriktning och meningslöshet, i stället för känsla av trygghet och mångfald.

Det tycks som att i autentiskt skapade platser kan vi människor lättare känna tillhörighet, till skillnad från platslöshet och stress. I trädgården har jag förankring och en del av min identitet sammanvävs med platsen, som jag också beskriver i min magisteruppsats.⁵⁶ Med essäns fråga kring platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet får Harlene Anderson komma till tals. Hon säger att en del av yrkesskicklighet är att våga vara person i sin yrkespraktik. Att låta det också bli till nytta för den andra genom den kloka omdömesförmågan.⁵⁷ Tillsammans med Relph's tankar kan en förståelse vara att när jag är hemmastadd på en plats så kan min praktiska klokhet också tryggt få träda fram och utvecklas. Dock, den unga är inte i samma hemmastaddhet. Han behöver hjälp för att komma närmare den känslan. Min roll som ledare för vårt möte kan då också ses som den guide som när jag tolkar Relph, kan behövas när människor som kommer utifrån ska möta en plats i så stor öppenhet som möjligt.⁵⁸ Jag bestämmer var vi ska gå och hur vi ska ta oss an promenaden. Jag uppmanar till att lägga märke till naturen, dofter, synintryck och rörelse. Han provar att släppa taget om spända muskler och låta lugn sprida sig i kroppen. Så småningom slår vi oss ned på bänken intill växthuset. Vårt samtal utvecklas. Det kom att handla om livet.

Reflektionen tar mig åter till processen för Hälsoträdgårdens utformning. Samtidigt som jag låter trädgården skapas efter hand och känner in hur de olika rummen "vill bli formade" så tar jag också till mig kunskap som andra har. Jag tillrättalägger efter hur studier visar att många mår bra. Det som jag också strävar efter att var och en ska kunna göra i Färentuna Hälsoträdgård. För mig kan det vara ett uttryck för det Fredrik Svenaeus skildrar som "en personligt erövrad kunnighet som tagit plats hos individen"⁵⁹ i kombination med att sträva till att lära av andra. Att ta del av det forskningsfält som man som yrkesutövare finns i och som han också poängterar, är att kräva av den som menar sig ha tillägnat sig praktisk klokhet.

När jag finns i möte med klienten, vad får det för betydelse för min praktiska klokhet att det sker i den miljön som jag själv med min hela varelse, tänker kring och formar? Blir den mer

⁵⁵ Relph, s. 146-147.

⁵⁶ Solhäll, s. 26.

⁵⁷ Anderson, s. 29-30.

⁵⁸ Relph, s. 54.

⁵⁹ Svenaeus, s. 13.

tillgänglig för mig i mötet genom mitt eget meningsbyggande? Relph kretsar kring att platser kan formas av oss, omedvetet och medvetet. Liksom i samspel med dem eller endast för yttre nytta. Han säger att den mening vi lägger i vårt skapande av platsen påverkar hur den gestaltas. Då skulle mina intentioner i utformningen av trädgården bilda en grund för möjligheten till närvaro och möte i existentiella frågor. Patrik Grahn, SLU Alnarp, å sin sida, diskuterar utformning och innehåll utifrån parker och Hälsoträdgårdar och menar att miljöer där så många upplevelsedimensioner som möjligt finns representerade gynnar vår hälsa.⁶⁰ När dessa synsätt prövande sätts samman följer att i och med att både jag och den unga vistas i trädgården finns potentialen för oss båda att få till oss det hälsofrämjande i en miljö utformad enligt Grahns teorier. Processen har fått utvecklas över tid, i mångfald och i samspel med platsen, vilket skulle kunna innebära att platsen är autentiskt skapad med möjlighet att bygga mening. Till detta läggs min egen upplevelse av varande i trädgården, min i-världen-varo. I samspel med omgivningen kan kontakten med min praktiska klokhet fördjupas och därmed understöds mitt yrkesutövande. Jag tänker också att en miljö som gör det möjligt för oss båda att finna mening även bidrar till stöd för den ungas hörsamhet att följa mina uppmaningar. Här vävs essäns tema kring plats, kropp och möte samman.

Plats, filosofi och biologi

Vid sidan av Hälsoträdgården är en miljö för mig att känna mening i också mer vild natur, som i skogen för vandringen med gruppen från kursgården. Jag bekantar mig med sträckningen för vandringen innan gruppen är med för att känna in och planera hur vi ska ta oss an vår stund i skogen. Ett sätt att, som i trädgården, tona in till platsen. Ett vidgat perspektiv handlar om att jag tänker att vi människor är *både* meningssökande, -byggande *och* biologiska varelser. Med detta perspektiv får platsmässiga och filosofiska tankar gå i dialog med psyko-evolutionär teoribildning om samband mellan oss människor och naturen. Teorin berättar att vi har ett nedärvt sätt att interagera och reagera i vår miljö. Via affekt drivna processer har vi för artens överlevnad anpassats till att omedvetet reagera med obehag och stress eller lugn och återhämtning i skilda miljöer.⁶¹ En reflektion i sammanhanget är hur autentiska miljöer, om de är förvildade, påverkar oss. Min tanke är att de i stället för att väcka

⁶⁰ Grahn, s 251. Ett perspektiv inom NUI. Relevant i sammanhanget för hur platser blir möjliga att knyta an till är Patrik Grahns modell för naturmiljöers upplevelsedimensioner. Han har funnit åtta karaktärer som tycks hälsofrämjande för oss människor. Karaktärerna 1) Rofyllighet, 2) Rymd, 3) Artrikedom, 4) Vildhet tycks tilltala de flesta människor. 5) Allmänning, 6) Kultur och 7) Viste, attraherar dem som är lite mindre känsliga. Den åttonde karaktären 8) Samvaro, står för aktivitet och samspel mellan människor. Artrikedom och Vildhet associeras ofta med mer naturliga miljöer och kultur och samvaro till mer socialt formade.

⁶¹ Sahlin, s. 24.

trygghet och kontakt då kan skapa rädsla som gör att vi vill hålla oss borta från dem. För vår skogsvandring planerar jag medvetet sträckningen för att undvika snåriga platser som kan väcka obehag och gångstråk som känns osäkra att gå på. Med synsätt från psyko-evolutionär teori är inre omedvetna processer ledande för att val för vandringen i stället blir lagom kuperad terräng, gläntor i skydd av höga träd med översikt, ljus och luft, avslut vid vattnet för känsla av trygghet och lugn. Att jag först i ett senare skede tydligt reflekterar medvetet och planerar praktiskt.

Gruppdeltagarna reflekterar kring sin upplevelse. De talar om att naturen läker, känslor av lugn och harmoni och att utevistelse och rörelse ger rörelse också i det inre. Även det kan läggas parallellt med den psyko-evolutionära teorin som visar att vi människor tycks reagera med mer stress i stadsmiljö med betonghus, trafik och buller än i mer naturlig miljö. Att vi blir lugna och återhämtar oss rent kroppsligt i naturliga miljöer där vi både har skydd och överblick. Liksom där det finns friskt vatten och är frodigt med många arter och rikt djurliv. Bortom vår biologi talar Heidegger om att människan är på/i en plats på ett alldeles speciellt sätt. Vi är aldrig liksom slumpmässigt placerade på en plats utan vi är alltid där med ett speciellt förhållningssätt till vår omvärld. Vi befinner oss i meningsfylld relation till platsen och situationen, om än den är aldrig så vardaglig.⁶² Med Heideggers tankar bredvid skeendet under Hälsoträdgårdens tillrättaläggande träd förståelse fram, vid sidan av teorier kring naturunderstödda interventioner och mänsklig biologi. Mitt sätt att gå i meningsfylld relation till platsen får då också betydelse för dess utformning. Att jag inte endast är där som en varelse som håller i spaden och reagerar omedvetet på affektdrivna processer. Jag är en människa som möter omgivningen på ett sätt som bygger mening mellan oss och därmed formar även detta platsen och framväxten av miljöerna.

Skeendet under mötet i trädgården får också det belysas av den psyko-evolutionära teorin. I dialog med filosofi och tankar om praktisk klokhet är då en möjlig tanke att när min egen stressnivå får hjälp att hållas nere genom platsens utformning, så kan jag i större utsträckning få tillgång till att också öppna för upplevelse av i-världen-varo. Att släppa in världen och medvetet låta mig styras av ”omedveten” intuition och närvaro. Om så är fallet kan det i förlängningen leda till att jag lättare hittar fram till förmågan att våga vänta? På det sättet skulle också möjligheten öka för att nå djupare nivåer till att utöva min praktiska klokhet. Att vi som Jonna Bornemark talar om, kan låta livet få ta gestalt mellan oss och att inte veta kan

⁶² Ruin, s. 32.

växa till en gemensam utökad kunskap.⁶³ Med Harlene Andersons skildring av det jämlika mötet kan ytterligare en parallell träda fram. Hon poängterar betydelsen av terapeutens hela kunskap som person och yrkespraktiker och del i möte och lärande. Jag tänker, det att jag vågar ge plats för att vara jag i samma stund som att, i min professionella roll leda vår vandring och stund på bänken. Inlyssnande efter honom söker jag ögonblicket när det är dags att leda samtalet framåt med en fråga. Anderson betonar en ickevetande hållning där terapeutens expertis möter klientens expertis på sitt eget liv och de skeende som får möjlighet att träda fram genom det.⁶⁴ Jag tänker att det också belyser att jag själv behöver våga förändring i gemensam utforskning tillsammans med min unga klient.

I Hälsoträdgårdens område som är tillrättalagt för kontemplation, stillhet och filosofiska samtal sitter jag och den unga ned (i bildens övre vänstra hörn). Här ges möjlighet för att känna trygghet och spontan fascination.⁶⁵ Mjuka upphöjningar framträder i gräsmattan, ett altarliknande betongbord med en ljuslykta, en vattensamling med en näckros. Stora träd ger skydd ut mot ängen. Blicken kan vila vid det höga gräset när det vajar i vinden. En djup känsla av närvaro sprider sig inom mig. Jag tar Harlene Anderson till hjälp och funderar om det är så att ett nytt sorts möte kan ske när vi möts i respekt i så lite hierarki som möjligt, i så trygg miljö som möjligt. I en miljö som underlättar för lugn och kontemplation är en möjlig förståelse att också ett mer jämlikt möte kan veckla ut sig. I detta resonemangs kölvatten löper också reflektioner i dialog med Martin Buber och frågan om platsens betydelse för mötet med den andra. Den tråden får hållas i minnet tills vidare. Nu tar jag essäns frågeställningar närmare Heideggers tankar kring vår relation och öppenhet till världen.

Att bära sin plats med sig och låta världen bli tillgänglig

Min kollega Birgitta visar sin förmåga att tillrättalägga de fysiska rummen på BUP kliniken. Heidegger öppnar ny förståelse för detta skeende. Han talar om plats i termer av vår existentiella rumslighet som betingelse för att överhuvudtaget kunna ta till oss världen, i essäns undersökning platsen. Heidegger vecklar ut ett resonemang som beskriver att *jag är här* endast går att förstå utifrån att det först finns ett *här*. Det i sig förutsätter också att det finns ett *där*.⁶⁶ Jag läser detta som att *vara i*, med tyngdpunkt på den rumsliga aspekten. Hans

⁶³ Bornemark s. 38.

⁶⁴ Anderson, bl. a. s. 262-266.

⁶⁵ Sahlin, s. 25. Ett begrepp från området för naturunderstödda interventioner (NUI). Spontan fascination är ett icke viljestyrt fokussystem hos oss människor, som fungerar återhämtande. Till skillnad från medveten lösningsfokuserad uppmärksamhet. Den senare ett lätt uttröttbar och ofta överanvänd i vårt dagliga liv.

⁶⁶ Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s. 174.

Ruin hjälper mig med förtydligande och säger, ”som en plats där något sker, där själva rummet och tiden tar form.”⁶⁷ Birgitta är med hela sig i det rum hon finns i. Hon drar för gardinerna till TV-rummet och gör korridoren till ”sin”. Heidegger reflekterar kring grunden för oss människor i världen. Att vårt varande *i* den, vår öppenhet till platsen gör att ”världen blir synlig och tillgänglig där tillvaron är.”⁶⁸ Betyder det att vilket rum som helst är nog för att utöva praktisk klokhet och att det egentligen handlar om yrkespraktikerns förmåga, mer än platsens utformning? Ett sätt att förstå det är då att klokheten, den uppövade *i*-världen-varo som Svenaeus beskriver att den innefattar,⁶⁹ handlar om Birgittas förmåga att befinna sig i platsen, positionera sig där hon är. Samtidigt som hon sorterar sina intryck, tolkar sin position och väljer vilka intryck hon ska släppa in som påverkan till sin kontakt med platsen och den unga. Det visar sig som hennes uppövade praktiska kunskap och förmåga att tona in till de ungas behov och låta detta råda över intoningen till platsen.

Birgittas intention är att möta den unga och föräldern. Hon gör en plats som korridoren till ”sin”. Jag provar det ur fler synvinklar. Edward Relph lyfter in att vi människor på ett sätt bär vår plats med oss. Yttre utformning, de aktiviteter vi genomför och meningen vi gör av detta är tillsammans sätt att identifiera sig med en plats. Det sätt vi bygger mening har också alltid att göra med våra intentioner, säger Relph.⁷⁰ Liksom känslan av att bära en plats med oss. Birgittas erfarenhet säger att hon behöver en plats som skapar möjlighet för ett mellanmänniskt möte. En parallell, tänker jag, till det som Svenaeus talar om som att praktisk klokhet tar sin utgångspunkt i ”mötet med det unika och individuella i en mellanmännisklig praktik”.⁷¹ För Birgitta och föräldern finns det ingen yttre utformad plats som tycks lämplig. Följden blir, tänker jag, att hon skapar ett ”rum” för möte. Genom sin erfarenhet och yrkesskicklighet tillrättalägger hon miljön. Inspirerad av Relph, tänker jag att man då kan säga att hon på det sättet bär sin plats med sig. Korridoren ger utrymme för deras samtal. Skeendet får ses i ljuset av Ruin och Heideggers utläggning kring en plats som där något kan ske, när också stunden stillnar och kontakt uppstår mellan Birgitta och föräldern. Tid öppnar sig tid för dem. Jag tänker att Birgitta *är* i den stunden och kan vara i sin *i*-världen-varo och att platsen därmed blir tillgänglig. Det gör det möjligt för den speciella närvaron i mötet med föräldern att utvecklas. Utforskningen får fler perspektiv tillsammans med Relph och hans diskussion

⁶⁷ Ruin, s. 52.

⁶⁸ Ruin, s. 51.

⁶⁹ Svenaeus, s. 28.

⁷⁰ Relph, s. 47-50.

⁷¹ Svenaeus, s. 23.

om samspel mellan utformning, aktivitet och intention för platsens betydelse. Med hans synsätt väger parametrarna mening, intention och aktivitet över i förhållande till själva den yttre utformningen av platsen. Kanske *trots* platsens inte så lämpliga utformning, så utövar Birgitta sin praktiska klokhet och tar i stället stöd av målet hon har och den mening hon bygger för sitt agerande.

Birgitta känner in behov liksom jag säger att jag tonar in till platsen och känner in stämningen i mötet i Hälsoträdgården och med gruppen under skogsvandringen. Vid de höga träden med utsikt över ängarna nedanför väntar jag, låter gruppen vila i stunden och känner nogsamt av stämningen för att finna ut när en fråga kan ställas. Här stiger frågan om närvaro i stunden åter fram och på vilket sätt det kan hänga ihop med klokhet och plats. Vad kan Heidegger och hans reflektioner om stämning lägga till i förståelsen av dessa skeenden?⁷² Stämning, menar han, är något utöver att just för stunden ha ett visst humör. Vi ställs inför vår i-världen-varo i ”det ursprungliga upplåtandet genom stämningarna”⁷³ Vi erfar vårt varandes *där*. Jag har kontakt med omgivningen, med individerna och med gruppen. Jag kallar det att tona in. Stämning i Heideggers bemärkelse tycks vara något än djupare, en förutsättning för att erfare existens och samhörighet i sin omgivning. När jag är *här* i min i-världen-varo i skogen är jag också samtidigt *där*. Ett gränsöverskridande samspel som säger något om hur jag tar mig an mitt levande. Ruin uttrycker i sina kommentarer att stämning är ”ett oavvisligt moment i det sätt på vilket världen blir tillgänglig”.⁷⁴ Från min plats ovanför ängarna kan världen sägas bli tillgänglig för mig som människa och yrkesutövare. Går det att förstå som att min känsla av närvaron är att stämma mig till platsen, att uppleva och ta in stämningen då världen öppnar sig? När jag ”låter” stunden andas under de höga träden. Jag grundar mig själv i marken och känner in min egen närvaro.

Heidegger säger att vi människor på ett eller annat sätt alltid är *i* världen som någonting mer än att endast fysiskt befinna oss på en plats. Vi är alltid engagerade i en aldrig så vardaglig plats, med dess förmåga att varje ögonblick försätta oss i en viss stämning. Vi är överlämnade till, utlämnade till, att vara *där*. Jag tänker att det också tangerar det område som Merleau-Ponty talar om som transcendental subjektivitet. Där jag förstår det som att jag är i min existens genom min varseblivning och min varseblivning samtidigt blir möjlig genom att jag *är* i ständig öppen kommunikation med världen och andra. Heidegger menar dock att

⁷² Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s. 176-183 och Ruin, s. 52-54.

⁷³ Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s. 176.

⁷⁴ Ruin, s. 54.

överlämnandet inte har samma karaktär som sinnenas varseblivning av omgivningen. Det är inkorporerat i själva existensen, det att vara där.⁷⁵ Genom stämheten blir det jag är synligt, kännbart, upplevt för och av mig. Jag känner in och lyssnar på gruppen, miljön och dess sammanlagda stämning. I skogen är världen tillgänglig. I skrivande stund undrar jag om det är det, som jag nu förstår mer om, som Heidegger kallar stämning. Hur förhåller sig det jag kallar intoning och hans stämning till varandra? Praktisk klokhet, tänker jag, är avhängigt intoning. Är intoning avhängigt att upplåta sig till stämning? Eller måste jag börja med att tona in för att våga närma mig stämningen. Därmed också överlämna mig till att vara utlämnad till den och min i-världen-varo i djupaste känsla av existens? Min reflektion nu är att jag alltid är där jag är, som i skogen i den stämning som platsen har. Intoning i detta sammanhang kan då vara det sätt som jag öppnar för insikten om stämningen och mitt val att låta mig gå nära den eller inte. Jag kan vilja värja mig, men om jag öppnar mig träder den fram för mig och kan leda mig vidare i mitt levande. Därmed kan också min praktiska klokhet få stöd och träda fram fördjupad.

I det sammanvävda skeende som innefattas i praktisk klokhet för mig finns förutom min förmåga till närvaro, reflektion och tolkning. En process som inrymmer att också inom mig, jämföra med det jag tror att jag vet genom min erfarenhet. Det sker under mötet med den unga i Hälsoträdgården och med gruppen på vandringen i skogen. Heidegger menar att stämningen finns före alla sådana tankar om vad jag vet, som en ursprunglig ”varaart” för tillvaron ”inom vilken denna är upplåten åt sig själv före allt utrönande och viljande”.⁷⁶ Vilket i sig inte betyder, säger han samtidigt, att vi ibland faktiskt måste bestämma över vår utlämnade tillvaro, tänka och reflektera. Som jag förstår det, välja bort att låta stämning i den bemärkelse Heidegger menar, bli styrande för mitt agerande. Jag hör det som en rörelse i närvaro där jag som yrkespraktiker har tillgång till min mänskliga i-världen-varo. Jag väljer genom intoningen att våga närma mig upplåtenheten i stämningen i skogen. Om jag väljer att inte känna in, tänker jag att risken är större att jag endast fortsätter på det planerade ”schemat” som jag lägger upp för vandringen. Samtidigt kan jag inte som ledare för processen, låta mig slukas helt av stämningen. Jag behöver låta rörelsen mellan närhet och distans finnas för att också kunna reflektera över nästa steg med deltagarnas bästa för ögonen.

I Birgittas berättelse, när rum för skapande används till endast samtal, väcks tankar och rädsla för föremål som risk för att göra sig illa. När rummen används för skapande är faran

⁷⁵ Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s. 177.

⁷⁶ Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s. 179.

inte där. Birgitta tonar in på olika sätt i de olika situationerna. Skillnaden får prövande utforskas genom tankar om stämning. Att bli påverkad av och samtidigt också kunna påverka liksom att med våra intentioner ladda en plats. Heidegger betonar att vi samtidigt som vi alltid är utkastade i världen i platsens stämning också behöver förstå den. Vi berörs av stämningen och skapar också stämning, i samspel. Vi behöver kunna förstå den för att med dess resurser kunna styra till vårt välmående.⁷⁷ Jag tänker att när Birgitta är inställd på att finnas i rummet som ett rum för skapande bär hon in sitt eget lugn och sina intentioner om möte, flöde och kreativitet. Då väljer hon att öppna för och få tillgång till rummets stämning som kreativt rum och trygghet. Därmed kan hon med lätthet få kontakt med sin praktiska klokhet. Hennes stämning, rummets möjligheter och de gemensamma intentionerna lägger grund för ett mer avspänt möte med de unga. När Birgitta och de unga använder rummet som endast samtalsrum är hennes intentioner annorlunda och andra ting träder i förgrunden. Hon får då styra sitt agerande utifrån stämningar och tingens förmåga att dra hennes uppmärksamhet till sig. Hon väljer att låta sin egen stämning och intention om möte med den unga bära vid sidan av platsens hållande. Detta resonemang bekräftar i så fall samspelet som mina erfarenheter visar av platser som tycks hålla oss -och samtidigt hållas av oss som yrkespraktiker.

Under min rekognosering inför skogsvandringen rättar jag promenadens sträckning efter hur omgivningen känns välkomnande eller ej. Vissa platser vill jag helt enkelt lämna och andra känns fria att andas i och uppmanar till stillhet och eftertanke. Det är som att jag där och då både öppnar för en stämning som jag själv inte riktigt rör över och samtidigt reflekterar och tillrättalägger efter min och andras erfarenhet. Svenaeus talar också om ett samspel mellan platsen och mig som yrkesutövare, både som person och i den personligt erövrade kunnigheten. Att överlåta mig till tilliten till min inre vägledare och samtidigt ta mitt ansvar som professionell, tänker jag. Det som utspelar sig i det sätt jag leder gruppen under skogsvandringen. Heidegger uttrycker att samtidigt som stämning är något som vi inte helt kan styra behöver vi ta ansvar för hur vi hanterar den. I berättelsen tar jag in skogen och dess toner utan tanke, för att efteråt reflektera och återkoppla till de teorier som finns kring naturupplevelser och välmående. Jonna Bornemarks beskrivning av praktisk kunskap hörs som en parallell. Att öppna för att inte veta för att kunna uppfatta nya möjligheter.⁷⁸ Parallellt till denna ”icke-vetande-kontroll” poängterar Heidegger det han betecknar som vår utsatthet som människor. Han menar att vi är ”kastade” in i en plats stämning, utlämnade, samtidigt

⁷⁷ Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s. 181-182.

⁷⁸ Bornemark, s. 38.

som vi är ansvariga för våra val och gärningar.⁷⁹ Jag förstår det som att jag måste finna mig själv och acceptera att jag gör det utan att samtidigt förstå. En existentiell upplevelse av varande, som jag inte kan se utan att då samtidigt ta avstånd ifrån.

Att sakna kontroll och ta ansvar

Att vara utkastad i, betyder för mig också att sakna kontroll. Samtidigt som jag själv hela tiden ansvarar för mina tankar och handlingar särskilt i betydelsen yrkesutövande. En beskrivning som både Heidegger och Merleau-Ponty poängterar. Jag tänker att jag behöver respektera och ge erkänsla åt de band som finns mellan mig och min värld. Ett band som tydligt träder fram för mig i vindens sus genom trädskronorna i skogen, fiskarnas glimmande ryggar i dammen och det långa gräset som böjer sig i kvällsbris. Jag läser in mina upplevelser i de båda filosofernas utläggningar och förstår det som att jag måste överlämna mig till mitt levande, dem jag möter och platsen vi är på. Det går inte att tänka ut, bedöma och hitta en bestående tolkning. Hur samspelar detta med praktisk klokhet som på flera sätt handlar om att tolka omgivningen och den jag möter?

Maurice Merleau-Ponty talar om ett sökande, att det som är sant eller falskt finns som alternativ hela tiden och varseblivning är det som ger oss tillgång till det som kan kallas sant, hittills, i det ögonblick som är nu. Jag förstår också Heidegger så att han uttrycker att sanningen avtäcks genom vår aktiva i-världen-varo. Praktisk klokhet kan inte heller den kontrolleras, formuleras och mätas som den naturvetenskapliga.⁸⁰ Kanske går ändå banden till världen, avsaknad av kontroll, tilliten till processen och det samtida ansvaret att förstå som en sorts tolkning av vår upplevelse i och ett byggande av mening av det vi är med om. Om jag i Hälsoträdgården är aktiv i mina försök att förstå den unga, att möta och ta in omgivningen och den andra. Om jag, fylld av närvaro och mitt speciella sätt att finnas i mötet med vardagen utan att förhålla mig som en passiv ”sak”, samtidigt ger erkänsla till min utkastadhet och sårbarhet så kan det vara ett sätt att ta ansvar. Då kan vi, jag och klienten, tillsammans börja bygga gemensam mening i stunden eftersom vi båda är människor i utkastadheten. Då ”avtäcks” också min praktiska klokhet och blir tillgänglig för oss båda i det närvarande mötet med den unge mannen.

Jag hör mina ord i samspråk med den unga i Hälsoträdgården och hur jag leder, hela tiden uppmärksam på honom och vad som kan vara rätt i nästa stund. Med hjälp av Ruin förstår jag

⁷⁹ Heidegger, *Varat och tiden*, Del 1, s 177-178.

⁸⁰ Svenaeus, s. 13.

att Heidegger menar att sanningen upptäcks i det att världen öppnar sig för oss, mig själv och den unga och vi öppnar oss för den. Samtidigt är vi alltid, från början, i världen som också redan är öppen för oss och det sätt som vi är i en plats på. Sanningen kan endast vara i samspel med tillvaron, vårt sätt att vara-i-världen, beskriver han.⁸¹ Så för att kunna fördjupa mitt utövande av min praktiska klokhet behöver jag förankra mig i den plats, Hälsoträdgården, där jag och min klient är. I sin mest utdragna förståelse kan det i så fall betyda att jag inte kan förstå min klient om jag inte samtidigt är i min närvaro, stämd till platsen.

Jag håller kvar vid mötet i Hälsoträdgården och undersöker vidare. Merleau-Ponty säger att vi i varje nu-ögonblick, samtidigt som vi inte kan lägga världen och andra framför oss som något att bedöma och kontrollera, har ansvar för vårt eget liv. Vi ansvarar för våra ageranden och på det sättet också vår egen historia.⁸² Hur hänger det ihop med den tillit till mitt omdöme och inkännandeförmåga som jag upplevde att jag behövde ha i mötet i Hälsoträdgården? Det som jag också menar kan ses som att lita till den erfarenhetsbank som jag har byggt upp under mitt yrkesliv. Inte endast Merleau-Ponty, utan även Heidegger talar om tiden, nuet och historien.⁸³ Att historien formas av att nuvarande levda ögonblick läggs till varandra och att vi människor på det sättet lever vår historia och alltid bär den också i nutid. Om jag förstår Heidegger rätt, skulle det kunna betyda att jag i stunden i trädgården har tidigare stämda ögonblick med mig, tidigare platser inom mig. Då vecklas förståelse ut att jag därmed också kan öppna mig till min klient och finnas i min praktiska klokhet. Att detta sker på ett särskilt sätt till den stunden och i samspel med den här platsen.

I stunden i Hälsoträdgården tillsammans med min klient förhåller jag mig utifrån min erfarenhet, på ett sätt som stämmer med just denna stund. Vad är det för betingelser som leder vägen och gör ett gott förhållningssätt möjligt? Torbjørnsen Halås, säger att utövande av praktisk kunskap handlar om att, mer än en modell, känna av med den person jag själv är och utifrån min erfarenhet göra en bedömning av vad som är bästa nästa steg. Hon poängterar att den visar sig i faktisk handling särskilda nu-sammanhang. Att likna vid reflektionerna tillsammans med Merleau-Ponty och Heidegger, om nu-ögonblick och mötet i Hälsoträdgården. Torbjørnsen Halås poängterar att skeendet springer ur yrkespraktikerns subjektiva upplevelse där hen nyttjar sin inkännandeförmåga och erfarenhet. Jag tänker att ett uttryck för det kan vara min känsla av att det är tid för lyssnande, inte intellektuellt

⁸¹ Ruin, t ex. s. 70-72.

⁸² Merleau-Ponty, s. lxxxv.

⁸³ Ruin, s. 19-20.

resonemang. Praktisk kunskap, fortsätter Torbjørnsen Halås, rör specifika situationer där yrkespraktikern bedömer vad som är det bästa sättet att agera på, i den situation som hen står inför.⁸⁴ Teoretisk kunskap har betydelse men det är den sammanvävda intuitiva förståelsen av när, vad och hur situationen behöver bemötas som gestaltar den praktiska kunskapens kärna, menar hon. Min förståelse är att min intuition, i min kropp som samlad erfarenhetsbank, med min sammanlagda kunnighet och tidigare stämde möten tillsammans med miljön på så sätt genererar mitt beslut att vänta med frågor.

Innanförskap och utanförskap

När vi möts i Hälsoträdgården, jag och den unga, har vi helt olika utgångspunkt för våra möjligheter att känna tillhörighet. Det gäller också besök som Birgitta tar emot på BUP kliniken. Både Birgitta och jag själv kan också möta våra klienter i miljöer där vi själva behöver arbeta hårdare för att göra vår miljö till ”vår”. Jag tar frågan om platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet närmare området kring känsla av tillhörighet. Heidegger lägger fram att utgångspunkten för att vara människa är att vara dödlig och att vårt sätt att vara på jorden är givet det att vår i-världen-varo gestaltas genom det att vi bor. Vårt boende innebär inte endast att finna tak över huvudet, utan omfattar att vårda, rama in och värna en plats och dess växande. ”Att människan är i den mån hon bor”.⁸⁵ Heidegger diskuterar vår moderna (1951, tiden för föreläsningar och hans text) tillvaros konstituerande av ett liv där vårt boende och vårt arbete sker på skilda platser och att vi ständigt är i rörelse och har svårt att finna ro och känna oss hemmastadda. Att likna vid den brist på sammanhangskänsla och känsla av rotlöshet som beskrivs från kartläggningar kring unga i dagens samhälle. Liksom de känslor som min unga klient berättar om. Heidegger menar att boendet i sin ursprungsform var en del i att finna sin inre kraft, känna sig tillfreds och ta omsorg om sig själv, sin plats och andra. Det berör också mina egna tankar och diskussion i min magisteruppsats.⁸⁶ Att det tycks som att jag när jag kan skapa en större helhet av mitt eget liv med mer kontakt mellan arbete och fritid också kan ha större tillgång till flera delar av mig själv och därmed bredare tillgång till min praktiska klokhet.

I magisteruppsatsen diskuterade jag också frågan kring klienternas upplevelse av att komma till trädgården som även är en del av mitt hem. En pendling mellan öppenhet för mitt liv och att sätta vissa gränser för det mest privata, tycktes utkristalliseras genom essäns resonemang.

⁸⁴ Torbjørnsen Halås, pkt 26-28.

⁸⁵ Heidegger, ”Bygga bo tänka”, s. 90.

⁸⁶ Solhäll, s. 29.

Att mitt sätt att känna mig hemma och trygg betydde att jag kunde bli mer mig själv och fördjupa intoning och bemötande av klienterna. Det anknyter till essäns berättelse om Hälsoträdgårdens möte med möjligheten för min trygghet i miljön att ”spilla över” på den unga. Liksom till resonemanget kring utkastadhet, sårbarhet, att vara försatt i en stämning utan att ha kontroll och samtidig ansvarig för professionella val. I magisteruppsatsen framkom att min ”sårbarhet”⁸⁷ kunde hjälpa klienter att också stå ut och ge erkänsla åt sin egen sårbarhet. Samtidigt som det också kunde väcka frågor hos dem som behövde bryggas över med samtal om upplevelser från deras utgångspunkt. I uppsatsen lyftes tankar om vikten av inkännande guidning från mig. Frågor om platsens betydelse för den praktiska kunskapens utövande får nytt ljus genom magisteruppsatsens diskussion tillsammans med Edward Relph. Han talar om ”insidness” och ”outsidness”⁸⁸ och de olika positioner som kan träda fram i dessa bemärkelser.

I Hälsoträdgården känner jag det Relph beskriver som ”existential insidness”.⁸⁹ Att vara inne i en plats, uttrycker han, är att höra till den och att identifiera sig med den. Från denna position skildrar han en skala av allt större utanförskap till det utanförskap som innefattar alienation från människor och känsla av hemlöshet och överklighet. Jag känner tillhörighet och *vet* i djupet av mig själv att jag hör hemma här i Hälsoträdgården. Min unga klient däremot, är besökare. Han uttryckte sin vilja att öppna för delaktighet och upplevelse av tillhörighet. Med Relph’s ord vill jag säga att han är i rörelse mellan ”behavioral insidness” och ”empathetic insider”.⁹⁰ Det vill säga mellan känsla av att uppleva platsen med sitt innehåll samt vad den kan erbjuda och att vilja öppna för det som kan vara en djupare nivå av kontakt och känsla av tillhörighet. Att vi är i olika upplevelsefält kan utgöra en viktig skillnad för exempelvis behov av guide för att få kontakt med platsen. Att få tillgång till det som den kan erbjuda av stöd och känsla av att vara i något som är större än vi själva. Jag tjänar som guiden, dels utifrån min roll och vår överenskommelse, dels också utifrån att det i den stunden är jag som är den existentiella insidern. Mina reflektioner i skrivande stund är att det även sker en pendling mellan olika positioner. Ett glidande på skalan som kan gestaltas av den ungas mellanläge och övergång till att, som jag ser det, vara i empatiskt innanförskap.

I Hälsoträdgården är det ingen ansträngning för mig att känna mig hemmastadd och trygg. Där är jag en genuin insider. Dock tänker jag, på skogspromenaden är även jag i någon mån

⁸⁷ Solhäll, s. 19.

⁸⁸ Relph, s. 49-55.

⁸⁹ Relph, s. 55.

⁹⁰ Relph, s 54.

outsider. Det betyder att jag aktivt behöver välja, med Relph´s ord, att gå innanför gränsen för kontakt med platsen. Jag behöver bli engagerad i den för att kunna utöva min praktiska klokhet. Relph menar att om vi öppnar för intryck och platsens atmosfär så kan den också öppna för oss och erbjuda oss upplevelser med djupare betydelse än endast aktiviteter i rena innehållstermer.⁹¹ Om det är så att om jag som guide kan leda klienterna från djupet av min hemmahörighet och på det sättet överbrygga främlingskänsla hos dem. Då kan det betyda att jag därmed kan hjälpa mina besökare eller gruppdeltagare till ökad känsla av tillhörighet med åtföljande återhämtning och välmående.

Var och en kan ta sig an sin uppgift att öppna för en främmande plats eller välja att hålla avstånd och inte bli berörd. Jag tänker att det är situationen för mig och gruppen när vi möter miljön i skogen. Jag har haft möjlighet att gå en testvandring och det gör mig något mer anpassad till att vara guide. Med blick endast utifrån mötet med platsen själv är jag ett steg närmare insiderposition. Relph poängterar att vissa miljöer inbjuder till avstånd och vissa till närhet. I berättelsen om förberedelserna inför gruppens vandring undviker jag vissa områden i skogen. Områden som är otillgängliga och känns osäkra. Relph´s tankespår ger en delförståelse för mitt handlande också i det att hans skildring kan jämföras med Heideggers utläggning kring stämhet. Att känna av en plats som olika nyanser av insider kan ligga i linje med att öppna för att låta sig uppleva stämning.

Vi, jag och den unga besökaren, sitter på bänken och låter intryck från ängen och skogsdungarna påverka oss. Jag upplever stöd av omgivningen, liksom jag upplever att den unga gör. Heidegger talar om förhållandet mellan människan och rummet. Att rummet innebär en plats som är tillrättalagd för att hålla boendet. Det i sig menar han, är ett uttryck för att vara människa och skeenden mellan människor och platsen. Platsens gränser är, uttrycker Heidegger, en början på något som är större från vilket också själva rummet får ”sitt väsen”.⁹² Detta möter också ett stråk från teorier kring hälsoträdgårdar. Där betonas vikten av att hälsoträdgården är en tydligt avgränsad yta där läkning kan ske, samtidigt med tillgänglighet och möten med omgivande miljö. Hälsoträdgården som en plats i Heideggers anda innebär att den också laddas av det som finns utanför. I vårt fall hästhagar, ängar, fårbeten, skogsdungar och enfamiljshus. I resonemangets följd byggs mening av oss som finns innanför gränserna av trädgården. I Heideggers tankeföljd håller då trädgårdens gränser också skeenden mellan oss som finns där och själva trädgården själv. Då skulle också det kunna bidra till min känsla av

⁹¹ Relph, s. 55.

⁹² Heidegger, ”Bygga bo tänka”, s. 94.

tillhörighet i det som är större. En känsla som kan göra det lättare för mig att få kontakt med min inre känsla av vad som är nästa steg i mötet med den unga.

Kropp och Möte

Kroppen som kunskapskälla

Det är i min kropp jag tar mig fram när vi går i skogen, jag och gruppen jag leder. Jag är min kropp, den som först av allt möter världen, platsen och människorna. I sin text i ”Vad är praktisk kunskap”, förklarar Fredrik Svenaeus sin mening att vår praktiska kunskap alltid tar sin utgångspunkt i våra egna kroppar som ”vårt *perspektiv* på världen”.⁹³ Det är min kropp som gör det möjligt för mig att ta in, förstå och fatta beslut om nästa steg, både bokstavligt och i tanke, känsla och mellanmänskligt. Jag uppfattar skogen och dem som går bakom mig, en helhet, genom min kropps varande, mina sinnen, min varseblivning. Den här och liknande upplevelser är också en av rötterna till mina frågor i essän och att från tema plats, kropp, möte utforska möjligheterna till utövande av praktisk klokhet. Maurice Merleau-Ponty säger:

The body is the vehicle of being in the world and, for a living being, having a body means being united with a definite milieu, merging with certain projects, and being perpetually engaged therein.⁹⁴

Jag tänker att vi människor är både biologiska och meningssökande, meningsbyggande varelser. Merleau-Ponty går på djupet i frågor kring varseblivning och kroppen som utgångspunkt för vårt vara i världen, vår upplevelse av hur verkligheten träder fram för oss och vår förståelse för vår relation till den och varandra. Han beskriver en ständig pendelrörelse mellan kroppslig upplevelse, varseblivning, handling och psykiska, emotionella upplevelser.⁹⁵ Ett sätt att formulera det för mig är kroppen som kunskapskälla. I skogen med gruppen lever jag i min kropp, i min omvärld, tillsammans med andra som individ och yrkesperson. Miljön möter mig. I varseblivning och samspel föds känslor och tankar som leder mig vidare. Svenaeus beskriver kroppen som utgångspunkt och säger att den också är vår möjlighet till meningsskapande. Han uttrycker att våra kroppar och därmed vår varseblivning, om jag förstår rätt, omedvetet öppnar ett fönster för ett riktat medvetande till

⁹³ Svenaeus, s. 24.

⁹⁴ Maurice Merleau-Ponty, s. 84.

⁹⁵ Merleau-Ponty, bl. a. s. 90.

världen. På vilket sätt vi upplever världen är också alltid sammanvävt med den mening vi gör av skeenden och den intention vi går in i våra upplevelser med. Här menar Svenaeus har praktisk kunskap sina rötter.⁹⁶ Tidigare har essän diskuterat att även Edward Relph uppehåller sig kring intention som utgångspunkt för meningsskapande och del i upplevelse av plats. Jag förstår det som att när jag i skogen, i min kropp och varseblivning öppnar mig för världen sätts mina intryck också samman i mönster. Sammansättningen av dessa mönster påverkas av från vilket utgångspunkt jag går in i händelserna. Liksom den mening jag bygger utifrån dem. Platsens laddning för mig har betydelse och hur jag i min tur, laddar den. I denna sammankopplade meningsväv står alla delar i ständig kontakt med och påverkar varandra.

Genom Birgittas skildring söker jag vidare efter förståelse för essäns frågor om praktisk klokhet, närvaro och livsfrågor. Att uppleva med vår kropp och våra sinnen som grund utgör till stora delar den upplevelsebaserade reflektion, som är en del av mitt och min tidigare kollegas arbete. Tillsammans med Hans Ruin blir det tydligt att vi människor, för att kunna förstå fenomen, måste utgå ifrån en erfarenhet av ”något slags möjlig direkt förbindelse”⁹⁷ med vår miljö. Med bas i denna intuitiva upplevelse, kan vi först därefter reflektera och betrakta vår omgivning. Birgitta beskriver att hon i BUP-klinikens koloniträdgård erfar en känsla av lugn och kontakt. Hon upplever att hon på ett enklare sätt kan närma sig de unga. Att det i sin tur kan skapa en utvidgad förståelse för deras situation. Jag tolkar det som att det skulle kunna vara det skeende som Ruin talar om som förbindelse med världen omkring oss för att skapa förståelse och mening. Jag funderar på om det dessutom kan säga något om de ungas upplevelse? I kartläggningar som bakgrundsstycket till essän beskriver finns slutsatser som samstämt kretsar kring brist på arenor för samtal om livet, känsla av sammanhang och brist på meningsfull vardag. Sett i ett sammanhang är en formulering att de unga där i koloniträdgården får möjlighet till egen kontakt med naturen och därmed en startpunkt för förståelse av sitt vara i världen. Dessutom får de tillgång till Birgittas ökande lugn genom hennes ”direkta förbindelse” med världen. Ett samtal dem emellan kan då lättare växa fram. Att de samtalen utvecklas och kan handla om livsfrågor får undersökas vidare.

Med kroppens varande i jämlikt möte

Birgitta uppfattar hur de unga tystnar när de träder över tröskeln till samtalsrum och hur de öppnar upp för samtal under en promenad eller i koloniträdgården. Hon känner av att den

⁹⁶ Svenaeus, s. 24.

⁹⁷ Ruin, s. 20.

unga i berättelsen om mötet med föräldern i korridoren, står inför alltför många vuxna. Hon samgår med föräldern så att de kan mötas, småprata som jämlikar i nyfikenhet och samspel. Prövande sätts nu ljuset på själva mötet och klangen i samtals´ olika karaktärer. För att kunna skapa kontakt menar Heidegger att vi öppnar för världen genom att finnas i vår i-världen-varo. Merleu-Ponty tar utgångspunkt i varseblivningen och kroppens varande i världen. Jag tänker att för att kunna ha kontakt behöver vi först och främst vara någon som kan ha kontakt. Det vill säga – i Birgittas fall - vara människa. Martin Buber talar om oss människor som i grunden relationsskapande. Tankegången med Birgitta och föräldern leder till Buber när han säger att som människa ha kontakt med världen och andra innebär att du måste vara där, som del i ett aktivt levande. Inte som iakttagare utan i en relation till tingen, världen och andra människor.⁹⁸ Birgitta drar sig inte undan, hon träder fram inför föräldern som någon att ha kontakt med, en människa. I den här situationen, en professionell medmänniska.

Birgitta går i kontakt med platsen, liksom jag i skogen och i Hälsoträdgården. Buber betonar att det att vara människa innefattar att vara en varelse som är hel genom att vara tillsammans med andra. Att just förmågan att ha en sådan kontakt med ting, djur och andra är ett av det som skiljer oss från djuren.⁹⁹ Jag är inte helt ense med honom beträffande att skilja ur oss från djuren. Jag funderar på om vi verkligen är så annorlunda när det gäller just kontakten? Kanske när det gäller reflektion och konsekvenstänkande, men är det å andra sidan det som relation handlar om? Jag tänker också på de unga jag möter, som många gånger beskriver att relationen med djur är så mycket lättare och mer hel än den med människor. Den som i stället kan vara kravfylld och snarare visa ensamhet och utanförskap än tillhörighet och känsla av att bli sedd. Dock, Buber lägger fram en argumentation som innebär att vi, när vi tänker oss själva – Jag – i relation, alltid också har den andra med, som ett Du eller ett Det.¹⁰⁰ Mellanmänskliga relationer i jämlikt möte där vi kan se och ta emot den andra, ”Duet”, benämner han Jag-Du relationer.

Birgittas och föräldrarnas möte som medmänniskor, tänker jag, kan vara ett Jag-Du möte i Bubers mening. Det:et, som han talar om, kan å andra sidan vara när vi mäter och ser orsakssamband. Ett objektifierande, som när de ungas diagnoser fungerar endast som en kategorisering och inte ett sätt att förstå. Ett avstånd blir det på ett sätt också när jag skissar och planerar för att tillrättalägga trädgården. Den relationen tangerar också det som Relph

⁹⁸ Buber, *Människans Väsen*, s. 23.

⁹⁹ Buber, *Människans Väsen*, s. 143-148.

¹⁰⁰ Buber, s. 8.

lägger fram som icke autentisk kontakt med en plats. Ett förtingligande av platsen som en yta jag just för tillfället är på och att utan relation, lägga märke till objekt inom dess gränser. I det här fältet finns också reflektionen. Reflektionen är inte ett levande *i* relationen menar Buber, utan ett avståndstagande där vi tänker *om* den och också hur vi ska förklara skeenden. Som när Birgitta, tänker jag, försöker fundera ut hur hon ska tillrättalägga möjligheter att gå vidare under möten i samtalsrummen. Samtidigt är reflektionen en viktig del i min praktiska klokhet och en förutsättning för mitt utövande i varierande situationer. Buber lägger också särskild vikt vid förmågan att reflektera över relationer, som är en del av det han menar hör till vårt sätt att vara människor. Han menar att en bas för kommunikation är att ha kompetensen att leva i och genom båda dimensionerna.¹⁰¹ Jag tror att praktisk klokhet också tar sitt uttryck i den rörelsen mellan ”medlevarskap” och reflektion som gestaltas i Birgittas och föräldrarnas möte.

De unga som jag och Birgitta möter talar ofta om att inte bli sedd eller mött, utan behandlade som en sak, ett objekt, ett fall, någon med en diagnos. I stället för att vara en person med ett namn, känslor och upplevelser. Utredningar och kartläggningar som gjorts talar också om och bekräftar vilshetskänsla och identitetssvårigheter som problem för många unga. I sfären av skillnader i mötens ”täthet” och närhet finns Buber i sina tankar om att vår förmåga till relation gör oss hela. Då ställer sig frågan viktig hur jag kan möta en ung som lider, erbjuda min kunskap och samtidigt göra det så öppet och jämlikt som möjligt? Låta det ta gestalt i ett Jag-Du möte i stället för ett objektiverande Jag-Det möte. Jag tror att det har med att vara medmänniska att göra. Att vara där i det som Buber talar om som aktivt möte, inte vara observatör som ska bedöma någon annan. Att ha mod att göra ingenting och våga stanna i det vi ännu inte vet, som Jonna Bornemark talar om. Det som också tar form i berättelsen om Birgittas mötet med föräldern i korridoren. Hon känner in på vilket sätt hon behöver möta den andre. Hon låter omdömet råda, möter den andra grundad i sin erfarenhet. Hon tar korridoren i anspråk, trots att den är långt ifrån ett sedvanligt samtalsrum. Hon avstår presentation av faktakunnande, vågar öppna sig för att inte heller hon vet och stannar i mellanmänsklig närvaro tillsammans med föräldern. Detta gestaltar praktisk klokhet menar jag.

¹⁰¹ Buber, *Jag och Du*, s. 7-10.

Liv, död och det som är större än jag själv

Att våga stanna i det som jag ännu inte vet har också med existensen att göra, menar jag. Att jag kan stå ut med att den unga jag möter i trädgården talar om att inte känna mening med livet. Att känna rotlöshet och utanförskap. När jag kan stå ut med det och ändå stanna i mötet gör jag det utifrån ett Jag-Du perspektiv. I sin absolut mest grundläggande form knyter det an till Heidegger och hans tankar om vårt vara i världen och den ständiga ångesten i vårt levande mot döden. Han beskriver det som vår utkastadhets ytterlighet. Där vår förmåga att gå in i vår världs stämning med öppet sinne väcker ångest inför levandet, som är ändligt. Vår insikt om tillvarons oundgängliga slut blir tydligt när vi vågar känna att vi lever, tänker jag. Heidegger lägger till ett djup när han fortsätter och skildrar den process som innebär ångesten som en mjuk drivkraft i levandet, när vi har accepterat döden men ändå väljer livet.¹⁰² Någon enstaka gång i mitt eget liv snuddar jag vid den totala känslan av acceptans inför döden med en samtidig känsla av lugn lycka. Det hänger ofta samman med upplevelse av samhörighet med natur eller trädgård. I de stunderna har jag också närmare till närvaro tillsammans med dem -och de processer jag då är till för att underlätta.

Jag försöker förstå mer om känsla av livsångest och vad den kan betyda för mig i mitt utövande av praktisk klokhet. Med stöd av Heidegger tänker jag att det kan ses som när jag, yrkesperson och individ, kan stå ut med mitt eget levande mot döden. Då kan jag samtidigt vara en mottagare av min unga klients ångest för detsamma. Det som de många utredningarna och kartläggningar också talar om som ett folkhälsoproblem bland unga i samhället. Om jag kan göra min egen ångest till en drivkraft för liv i stället för en rädsla för död kan jag visa möjligheten. Utan att ta till för stora ord i alla fall acceptans för dödligheten i livet, den relativa meningslösheten och samtidig tillgång till att kunna leva meningsfullt trots att vi ska dö. Då kan vi mötas i livsfrågorna. Jag får kontakt min klokhet och förmåga att hålla honom ett stycke tid, för att han senare ska kunna hålla sig själv.

Vårt möte, jag och den unga, sker på en plats som öppnar för möjlighet att stämma oss till den och till varandra för stöd i vår livsångest och möjliggöra för samtal om livet. Död och liv, det som är större än jag själv som ibland erbjuder mer än vi kan omfatta, berörs även i studier om naturunderstödda dimensioner. Eva Sahlin lyfter fram de existentiella dimensioner som naturen kan stödja vår kontakt med.¹⁰³ I Hälsoträdgården finns platser för möten med det jag

¹⁰² Heidegger, *Varat och tiden* Del 1, s. 236-244 och Del 2, s. 99.

¹⁰³ Sahlin, bl. a. s. 55-56.

kallar ”det som är större”. Själva det att vara i naturen med dagrar, solnedgångar och årstidsväxlingar lägger en existentiell innebörd genom endast sin enkla möjlighet till vistelse. Dock finns här inga särskilda religiösa symboler, endast möjligheter till att lägga symbolisk innebörd i trädgårdens utformning. I området för kontemplation finns ett altare, omgärdat av en klätterros och prytt med en ljuslykta. En spång över bäcken kan tala om övergångar i livet. En genomgång i en liten mur berättar kanske för besökaren något om det som personen behöver lämna för att gå vidare. Eller en sönderfallande staty, som talar om livets förgänglighet och en åldrad kropp.

Mitt sätt att förhålla mig till existentiella dimensioner i trädgården anknyter till Relph´s beskrivning av heliga platser. Där är omgivningen och tingen laddade med djupgående existentiell betydelse på en helt annan nivå än det vardagliga livet. Han talar om center som visar på en plats där ”the three cosmic planes of heaven, earth, and hell are in contact and where communication between them is possible.”¹⁰⁴ Även Heidegger för in andra element än de jordiska i sina uttryck att människornas grund är boendet på jorden. I det förlängda resonandet skildrar han också att detta är en del av fyrfaldigheten jord, himmel, gudar och dödliga. Jag vill här stanna upp och betona att jag inte tolkar filosoferna bokstavligt, i det att de talar om helvetet och gudar. Jag väljer att tolka det som teman som kan få betydelse för oss i vårt liv och yrkesliv.

Såsom jag har förstått det strävar den unga till vidgade möjligheter att växa och finna sin egen väg genom vårt möte i Hälsoträdgården. Tillsammans är vi i en plats som jag vårdar, tillrättalägger i samklang med dess egen vilja och struktur. Med Heideggers ord, vårdar och släpper fri trädgårdens eget väsen. Han beskriver fyrfaldigheten som ett sammankopplat system där vi människor är de som vårdar jorden, platsen vi bebor. Liksom jag tänker att jag och trädgården hänger samman med det som är större, en sorts andlighet. Heidegger säger att vi ”räddar” jorden, något som han menar i betydelsen att frisläppa något ”in i dess eget väsen.”¹⁰⁵ I kontakt med detta väsen, funderar jag, ges möjlighet för den unga till ökad kontakt med sin egen inre drivkraft. Då förs också miljöns energi över och ger stöd åt min praktiska klokhet, i mötet med den unga. Därmed kan jag i min tur stödja honom att släppas fri och växa, i sitt eget väsen.

¹⁰⁴ Relph, s. 15-16.

¹⁰⁵ Heidegger, ”Bygga bo tänka”, s. 92.

För mig kan Merleau-Ponty, Heidegger och även Buber i sina analyser skildra samma frågeställning, men utifrån olika grundvalar. De bildar delar av förståelse för de känslor och sinnliga upplevelser som jag själv erfarit och kallar känslan av det som är större. Buber lyfter in en tredje sfär för relationsskapande, vår Jag-Du - relation med det andliga. En företeelse som han menar inte finns i Jag eller Du utan mellan dessa två. Han säger att vi i vår relation till den andliga sfären upplever ett tilltal utan ord. Där vi tar emot, med ett svar som genljuder i oss utan att formas till tanke eller tal.¹⁰⁶ En parallell är Eva Sahlins skildringar med uttryck från personer som deltagit i kurser och behandlingar med naturen som bas. De talar samstämt om sina upplevelser av naturens stöd för att nå existentiella dimensionerna och ge möjlighet till samtal om livsfrågor.¹⁰⁷ Deltagarna under skogsvandringen beskriver känslan av tidlig existens tillsammans med de gamla träden eller stenen med tjock mossa som växt i generationer. En grundläggande känslan av det cykliska med soluppgång och årstidsväxlingar. Naturfenomen tycks kunna föra tankarna till vår egen livstid, vår död och möten över generationsgränser. Ingenting i naturen är heller exakt, liksom vi själva som individer inte kan eller behöver vara exakta för att samtidigt vara oss själva i vår egen unika skapelse.

Från död till liv eller i vårt levande till döden gestaltas på flera sätt i trädgården och blir tillgängligt för representation av det egna livet och därmed, växt och utveckling. I trädgården finns komposten med sin påminnelse om förmultning och samtidig näring till nya plantor. Vad behöver och kan jag ”kompostera” för att det ska transformeras till ny näring för val i mitt liv? Här erbjuds frösådd och odling med känsla för det existentiella i väntan på grodden, växt, frukt, skörd och slutligen den vissnande plantan som läggs som näring till nästa års odlingsbädd. Vi skapar mening för att finna riktning i vårt utövande av praktisk kunskap säger Svenaeus.¹⁰⁸ Ett sätt att träna detta, menar jag kan vara att själv förstå något mer om vad dessa övergångar och genomgångar har för betydelse för mig själv, som människa och yrkesperson. För att sedan också kunna på ett tryggare sätt leda andra i sin utveckling och växt, med trädgårdens möjligheter för anknytning till de existentiella dimensionerna som stöd.

Relationen till naturen och det förreflexiva medvetandet

Min relation till naturen är en djup, respektfull relation med platsen, bortom orden. Vad säger det om betingelser för utövande av praktisk klokhet? Bubers argumentation kretsar kring att vår i-världen-varo utspelar sig i tre områden för relationsbyggande, den mellanmännsliga, den

¹⁰⁶ Martin Buber, *Jag och Du*, s. 11 och s 19.

¹⁰⁷ Sahlin, bl. a. s. 55-56.

¹⁰⁸ Svenaeus, s. 26.

med naturen och den med anden.¹⁰⁹ I min magisteruppsats fann jag en förståelse för hans tes som innefattar att Buber menar att vår relation till naturen är en Jag-Du relation, men att den är utsagd och ”stannar på tröskeln till språket.”¹¹⁰ För mig utkristalliseras detta som att relationen finns i min kropp och tar form i mötet med skogen, Hälsoträdgården och genom uttryck i samspel med deltagarna och den unga klienten. I sin tes möter Buber Merleau-Pontys resonemang om öppna kroppsliga upplevelser av relation genom varseblivning. Buber betonar dock det relationella och uttrycker att vi människor endast blir hela genom relation med vår omvärld och andra. Jag tolkar Bubers tankar kring den speciella kontakten med platsen som en del i förmågan att vara hel. Tillsammans med mitt resonemang om mod att möta existensens livsångest vidgas förståelsen. På djupet kan det innebära att min helhetskänsla på bänken tillsammans med den unga hjälper mig till ett förhållningssätt i närvaro som gör det möjligt för klienten att också söka sin ”helhet”. Då kan han och vi tillsammans vara i frågor om vad det är att vara människa.

Jag tar frågan om platsens betydelse ett steg till genom Birgittas skildring av stunder i koloniträdgården. Fredrik Svenaeus berättar att praktisk kunskap utgår ifrån att förstå och kunna tolka sin, i-världen-varo. I essäns resonemang betyder det den direkta förbindelse som Ruin talar om. Förståelsen för i-världen-varon, säger Svenaeus, formar en bas för vägen till att kunna finnas för den andra i mellanmänskliga yrken.¹¹¹ I koloniträdgården känner Birgitta att hon kan öppna för platsen och de unga. Att de unga också kan öppna för henne. Med Svenaeus och Ruin vecklar en förståelse ut sig som handlar om att Birgitta från en intuitiv, kroppslig, känsla kan förstå och tolka sin i-världen-varo. I så fall har hon tillgång till själva fundamentet för att utöva sin praktiska klokhet och därmed kan också den unga söka kontakt med henne. Som jag läser Merleau-Ponty kan det också gestalta den pendelrörelse som han talar om, mellan kroppslig sinnesupplevelse, emotionell upplevelse och handling. Här finns återigen ett perspektiv på sammanvävningen av plats, kropp, möte.

Min upplevelse av att sjunka in i omgivningen och bli buren av bänken under plommonträdet. Att jag kan inte veta och ändå vänta och lyssna in. Maurice Merleau Ponty lägger till ytterligare en aspekt som fördjupar min förståelse av detta skeende av kroppslig närvaro i förhållande till utövande av praktisk klokhet. Vi människor finns i verkligheten, vardagen, i våra levda kroppar. Varseblivningen sker, menar han, i det förreflexiva

¹⁰⁹ Buber, *Jag och Du*, s. 11.

¹¹⁰ Solhäll, s. 22.

¹¹¹ Svenaeus, s. 23-25.

medvetandet, *tacit Cogito*. Innan jag reflekterar, måste jag uppleva något i den levda verkligheten som bänken, fåglarna, den ungas uttryck. Först då kan jag kalla fram den medvetna tanken, reflektionen, *Cogito*. Han säger, ”The tacit Cogito is only a Cogito when it has expressed itself.”¹¹² Jag förstår det som upplevelse format som språk, i tanke eller tal. Mitt förreflexiva, *tacit Cogito*, tar intuitivt in, i min kropp, sinnesintryck från besökaren och omgivningen. Först i nästa skede blir det i så fall, till en tanke om att det är tid för lyssnade och delande. Detta skeende kan därmed spegla min förmåga till kroppslig i-världen-varo och att jag med det som bas också kan reflektera och finnas i min praktiska klokhet. I förlängningen kan det innebära att min förmåga eller oförmåga till i-världen-varo, till att öppna för kroppsliga sinnesupplevelser, påverkar mitt utövande. Tillsammans med tidigare diskussion i essän kan ytterligare ett perspektiv öppnas. Om platsens utformning och laddning påverkar min stämning så kan också denna stämning som plats hänga ihop med min förmåga att finnas i kroppslig medveten närvaro i nuet. I så fall betyder det också, positiv eller negativ, påverkan för ett fördjupat -eller ett icke tillgängligt sätt att nå kontakt med min praktiska klokhet. Detta i samtidig jämförelsen med att Birgitta lyckas ta med sig känslan i kroppen och skapa en plats i korridoren, för möte med föräldern.

I starten av den här essän påstår jag att det inte går att helt skilja ur plats-kropp-möte som separata teman, varken i förhållande till människor eller utövande av praktisk klokhet. Den tråden nystar jag nu vidare i genom berättelse om skogs promenaden. Där kan vi öppet, samstämt, dela det vi upplever när, i den stund vi upplever det. I skogen håller vi våra kroppar olika, men vi finns i samma miljö. Stenen vi lägger våra händer på är densamma, samma fåglars kvitter når våra öron och träden sjunger för oss alla. När jag uppmanar gruppdeltagarna att höra kan en förståelse vara i termer av det Merleau-Ponty beskriver som att jag leder deras ”gaze”.¹¹³ Med den beskrivningen är de inte ett objekt utanför mig. Deras händer som berör stenen är inte vilka händer som helst, utan just *dessa individers händer* som visar mig något av deras upplevelse. Mina uppmaningar skulle på samma sätt vara del av mig som visar nya möjligheter för dem. Vi är förankrade i samma skog, har fokus på varierade företeelser och kan leda varandra också genom upplevelsen av att vara i förkroppsligad subjekt-subjekt-relation till varandra och varandras kroppar. Det står inte i motsats till, menar Merleau-Ponty att vi faktiskt inte har exakt samma upplevelse, likt jag och gruppdeltagarna. Skogen träder fram för oss som universell, som möjlig att uppleva i vår subjektiva existens

¹¹² Merleau-Ponty, s. 426.

¹¹³ Merleau-Ponty, s. 428.

och på samma gång gemensam historia när vi förhåller oss till den som vårt erfarenhetsfält och inte som ett objekt utanför oss.¹¹⁴ Detta belyser för mig det sammanbundna uttrycket för plats-kropp-möte. På den här platsen, skogen, med hela min kropp, i min existens, går jag i relation med både platsen och deltagarna. Jag funderar, om det skeendet i sig gestaltar utövande av praktisk klokhet.

Levd värld och verklighet

Jag uttrycker ovan ”med hela min kropp, i min existens”. Heidegger, säger Ruin, talar om existens som ett namn på människornas själva sätt *att vara*.¹¹⁵ Kanske som Birgitta när hon är på hemväg och upplever fåglarna och utsikten över vattnet eller gruppdeltagarna när de stannar upp i stillhet och försjunker i upplevelsen av att sitta vid vattnet. Merleau-Pontys diskussion om dimensionen djup tangerar dessa upplevelser av kroppslig existens och varande. Han berättar att ”Lived space”¹¹⁶ kan förstås som den förankring vi har för vår rumsliga varseblivning och förståelse för det perceptuella fältet. Han menar att djup är en överordnad dimension och den mest existentiella.¹¹⁷ Jag förstår ”Lived space” som min upplevelse av innerlig, kroppslig, samhörighet med naturen i skogen. När min kropp känner lutningen, när fötterna nås av mossan och likaså när den när jag sjunker ned i den. Djup, när jag sjunker in i medveten upplevelse av helhet när vi står på höjden under de höga träden och låter blickarna söka sig ut över ängen nedanför oss. Först därefter kommer reflektionen att det nu är dags för frågan.

Jag prövar frågan om betingelser för utövande av praktisk klokhet i ljuset av upplevelser i den levda världen. Edward Relph beskriver att vår samlade erfarenhet och upplevelse av platser gör det möjligt för oss att tolka vår omgivning. Vår föreställning, vår bild av platsen består av alla de delar av upplevelser och intentioner som personer har haft i förhållande till den. Dessa bilder har både horisontell och vertikal struktur säger Relph och talar även han om en upplevelse av djup och existens i en plats.¹¹⁸ I tillståndet under träden över ängen, har jag tillgång till min upplevelse av platsen och min förmåga att tona in till deltagarna i gruppen. Jag tolkar det som att jag i den här platsen, genom min kropps perceptuella helhetskänsla också har kontakt med och därmed möjlighet att, utöva min praktiska klokhet.

¹¹⁴ Merleau-Ponty, s. 427-429

¹¹⁵ Ruin, s. 16.

¹¹⁶ Merleau-Ponty, s. 293.

¹¹⁷ Merleau-Ponty, s. 267.

¹¹⁸ Relph, s. 56.

Frågan om kroppens perceptuella helhetskänsla och dess möjlighet att ge ledning i mitt yrkesutövande leder åter till Svenaeus. Den levda kroppen, säger han, är själva förutsättningen för att vi ska kunna *vara* i en situation och kunna utöva vår yrkeskunskap. Som jag i min kropp i skogen. Han säger att den tränade yrkespraktikerns goda omdöme och blick har sitt ursprung i den egna kroppens varseblivning. Den praktiska kunskapen lever inom individen som en personlig intuitiv förmåga att tolka situation och sammanhang där faktakunskaper och erfarenhet vävts samman.¹¹⁹ Vi människor är meningssökande och min levda kropp hjälper mig att skapa meningsmönster som bygger min praktiska klokhet, säger Svenaeus. ”Att ha praktisk kunskap innebär att känna till meningsmönster och kunna röra sig i dem på ett obehindrat och skickligt sätt.”¹²⁰ Det kan bekräfta min känsla och tolkning av skeendet tillsammans med gruppen och skogen.

Ett sätt att förstå min praktiska klokhets utveckling liksom min förmåga till närvaro är genom upplevelse av kroppslig helhetskänsla och grundning i naturen. Edward Relph lägger vikt på upplevelse av miljö, både de större geografiska områden och mer specifika platser som vi människor möter. Han betonar det direkta emotionella mötet med områden på Jorden, de naturliga och de skapade av människor. Liksom att han poängterar att vi inte endast varseblir och upplever vår värld utan att den i första hand är en levd värld.¹²¹ I vår runda i trädgården skapar vi, jag och den unga, kontakt med omgivningen. Jag tonar in till den unga, till platsen och leder min klient för öppenhet och intoning till platsen. En plats bortom den ungas vardag. En levd värld i vårt sätt att möta den, djupare än endast doft och syn. I så fall, i denna levda värld där också min direkta kontakt med världen kan utvecklas, tänker jag att min praktiska klokhet får utrymme av fördjupas. Att jag därmed kan möta den unga i direkt emotionell kontakt i närvaro som också kan leda till detsamma för honom.

Att jag ibland är så i samklang med min omgivning att min utkristalliserade känsla är att *vara* natur, återspeglas i det Merleau-Ponty säger ”I am always rooted to a natural and non-human space.”¹²² Han poängterar också att djup tar gestalt mellan mig och världen och finns före vår relation, som alltid är flersidig, nästintill symbiotiskt, mig själv-den andra-världen och mig själv-tinget-världen. Jag förstår ”non-human” som det som inte är skapat av människor. I min berättelse likt skogen, stenen, mossan och fåglarna, vinden som smeker min kind i trädgården och doften från mossan i mina näsborrar. Om jag drar det till sin spets - kan

¹¹⁹ Svenaeus, s. 19.

¹²⁰ Svenaeus, s. 26.

¹²¹ Relph, s. 10.

¹²² Merleau-Ponty, s. 307.

också jag själv vara "non-human" i den meningen att jag inte är konstgjord? Därmed skulle min självklara plats i den naturliga världen försäkras, tänker jag och kopplingen till Abrams uttryck "det mer än mänskliga"¹²³ känns självklar.

Jag håller kvar vid stunden i skogen och går djupare in i upplevelsen av min kropp som föll in i rytmen skapad genom trädens beröring av vinden, trädens sång. Merleau-Ponty säger att vi kan förstå rörelse som ursprunglig riktning till världen och att den naturliga världen är "the horizon of all horizons"¹²⁴ som ger upplevelsen av helhet och trygghet i den egna existensen. Inom oss är motsvarigheten den "förpersonella" existensen, som möjliggör kroppsupplevelse. Skogen och naturen är, anser jag, verkligen vår naturliga horisont. Vi hör hemma i den mer än i städerna och jag känner mig ofta hel när jag är ute. Edward Relph menar att det att vara anknuten till platser och har djupgående band med dem är ett grundläggande mänskligt behov. Han talar också om hur vi i vårt moderna sätt att leva har massproducerat platser med räta linjer, likadana hus och gator, utan kontakt med vår omgivning. Dessa platser kan, uttrycker han, samtidigt som de ger frihet och känsla av att vara lika, skapa alienation i stället för önskan att värna och vårda en plats som vi känner igen som vår egen.¹²⁵ Liksom Heidegger talar om att ta försorg om en plats i det att vi bygger och bor där. Min samhörighetskänsla blir ytterligare begriplig genom Merleau-Pontys tankar om en förpersonell, existentiell känsla. Om min och gruppens skogsupplevelse beskrivs som en intersubjektiv relation till träden och djuren förstår jag än mer upplevelsens djup och min sammanvävda känsla i kropp och förmedvetenhet. Att jag i intuitiv känsla av tillhörighet, i samtidig medveten närvaro, finns i jämlikt möte med min omgivning. Det som tillika är större än jag själv som enskild individ.

Att bli sedd i relation

Vinden går genom trädkronorna i skogen och de sjunger för oss. Solen värmer min rygg och vinden smeker min kind. Hur kan detta sätt att vara i relation till naturen få betydelse för mitt arbete? Att samleva med naturen och övriga existenser för att nå klokhet som kan ta gestalt i yrkesutövning. Det kan tyckas gränsa till magi och animism, men utan att tala om övernaturlighet beskriver Merleau-Ponty en värld där tingen och andra existenser bjuder in oss till att bli sedda i relation. Likt plommonträdet som böjer sina grenar mot mig och den unga besökaren och ger mig och oss stöd. Att naturen och föremål vill mig något som om de har egen agens. Merleau-Ponty drar paralleller med myter och menar att de ger oss ett språk

¹²³ Abram, s. 68.

¹²⁴ Merleau-Ponty, s. 345.

¹²⁵ Relph, s. 38-39 och s. 80.

för våra gemensamma erfarenheter, lyfter essensen i det som framträder för oss och säger ”The demon of the rain is present in each drop that falls after the incantation, just as the soul is present in each part of the body.”¹²⁶ Detta utvecklas också av David Abram, som sträcker ut Merleau-Pontys argumentation och talar om den perceptuella världens själfullhet i en ”mer än mänsklig”¹²⁷ värld där vi jämlikt kan samleva med andra existenser, som träden sjöng för och med oss i skogen. Min förmåga till i-världen-varo tycks ha betydelse för min möjlighet att utöva praktisk klokhet. När jag kan se och är sedd i relation till platsen utvecklas min förmåga till närhet. Det tycks rimligt att jag då kan förmedla den relationen vidare och inlemma de unga så att också de känner sig sedda i relation.

Är olika platser på olika sätt betydelsefulla för relationsseende? I skogen sker min kroppsliga reaktion på de olika miljöerna för vår promenad före min tanke och realitetsanpassning till tid eller teorier. Relph beskriver en plats själ som själva den vitalitet eller vibration som skiljer ur en plats från en annan. Det finns områden i skogen där jag helt enkelt inte vill stanna. Har de en vibration som inte är gynnsam att bli kvar i? En parallell till Heidegger skulle kunna innebära att jag känner av stämningen, vibrationen med Relph’s ord. Att jag också kan påverka den med mina intentioner och min egen stämning och ladda dem med mening. Jag tar den tanken till rummen på BUP kliniken med höga valv och samtalsrum dit solen inte når in. De är kanske inte den mest optimala miljön. Birgitta berättar att hon trots det, hittar vägar för att få kontakt. Hon beskriver också att hon, i sin praktiska klokhet tänker jag, väljer andra möjligheter när det finns utrymme för det. Berättelsen om de unga som tystnar när de stiger in i rummet med stolar i cirkel finns även den samtidigt med det öppnare sinnet i möten under en promenad. Birgittas klokhet träder fram för mig som bryggan mellan den ogynnsamma miljön och den ungas behov av att bli sedd i relation.

Reflektion i kropp och tanke

Grusets knastrande, förnimmelse av lutning och bäckens porlande i mina öron. Ett i stunden uppmärksamt varande, tänker jag. Med Merleau-Pontys ord skulle det kunna beskrivas som en upplevelse av existens, att *vara* medvetande och erfarenhet. Han förtydligar att det innebär att ha en inre kommunikation med världen, kroppen och andra, att vara med dem, snarare än bredvid dem.¹²⁸ Hur kan denna kroppsliga kunskap förhålla sig till mer reflexivt varande och möjlighet att utöva praktisk klokhet? Torbjørnsen Halåssäger att reflektion är en

¹²⁶ Merleau-Ponty, s. 303.

¹²⁷ Abram, s. 37 och s. 68.

¹²⁸ Merleau-Ponty, s. 99.

grundläggande del i praktisk kunskap och att den samtidigt innefattar yrkesutövarens inkännande, omdömesförmåga och möjlighet att använda tidigare inhämtade teoretiska kunskaper och omsätta dem i praktisk handling.¹²⁹ I stundens uppmärksamma varande känner jag in. I samspråk med Merleau-Ponty, en inre kommunikation med världen. Med Torbjørnsen Halås´ tråd inser att jag också har inhämtat teoretisk kunskap, både om miljön och om människor. Att jag slutligen genom min omdömesförmåga omsätter allt detta i det hon uttrycker som praktisk handling, genom att jag väljer och väljer bort interventioner under min och klientens runda i trädgården. Mycket av detta sker för mig i ett omedvetet eller ett slags förmedvetet tillstånd för att bryta igenom då och då, i en mer medveten reflexiv tanke.

I trädgården, i min erfarna känsla av helhet tar jag in både mig själv, omgivningen och den unga, själva mötet. Jag går vidare och låter stunden i trädgården åter gå i dialog med Merleau-Ponty. Han menar att medveten reflektion avskiljer mig från den erfarna världen, min varseblivning. I trädgården upplever jag ingen avskiljning, mer en pendling. Gestaltar pendlingen åtskillnaden från den erfarna världen, i mitt fall trädgården och den unga? Att min medvetna reflektion ökar avståndet till den unga och minskar närvaron och tätheten i vårt möte? Här finns ännu en tråd att lägga till väven genom Martin Buber och det möte som han beskriver som Jag-Du möte. Där även han poängterar att reflektionen är ett avståndstagande och talande *om* och inte levande *med*. Jag tänker att för att leda processen måste jag också komma ”upp till ytan” då och då för att få perspektiv och på det sättet föra förståelse av vårt möte till den ungas gagn.

Vid bänken är jag i närvaro tillsammans med den unga och miljön. Merleau-Ponty påvisar att vi har ett mer reflekterande objektiverande sätt att förhålla oss, vara i världen, som han benämner ”in-itself” och ett medvetet närvarande, ”for-itself”.¹³⁰ För mig hänger detta också ihop med den ursprungliga kunskap, *tacit Cogito*, som han menar att vi har om tingen och världen. Det som gör det möjligt för mig att överhuvudtaget erfara världen där på bänken för att sen kunna reflektera. Merleau-Ponty skiljer detta från det reflekterande medvetandet, *Cogito*. Han uttrycker att vi förlorar något när vi går till det objektiva. När vi objektifierar vår kropp så reduceras den och när vi sätter ord på *tacit Cogito* så förlorar vi existentiell förståelse och delar av själva upplevelsen.¹³¹ Mitt sätt att vara i närvaro i mötet på bänken i Hälsoträdgården kan spegla ett ”for-itself” förhållningssätt. Sedan glider jag mellan det och

¹²⁹ Torbjørnsen Halås, pkt. 26.

¹³⁰ Merleau-Ponty, s. 365.

¹³¹ Merleau-Ponty, s. 423-424.

tankar om att det är tid för lyssnande, som kan gestalta ett ”in-itself” förhållningssätt. Rörelsen mellan dessa förhållningssätt tycks berätta att praktisk klokhet också är beroende av både närvaro och rörelse till och från en reflekterande position.

Mötet på bänken och Merleau-Pontys argumentation för åter mina tankar till Buber och hur han lägger olika livsperspektiv i Jag-Du relation och en mer reflekterande Jag-Det relation. Buber uttrycker att när vi människor drar oss alltmer till ”Det”-världen genom vår lust till orsak-verkan tänkade, så förlorar vi delar av själva livet och kanske även oss själva. Det finns ingenting kvar, uttrycker han, av de som överraskar, det annorlunda eller det vi ännu inte har förstått.¹³² Merleau-Ponty talar å sin sida, om att *Cogitos* tjockhet, alltså den sammanlagda erfarenheten, tunnas ur. För att förhindra att den unga förlora möjligheten till upplevelse är min uppgift på ett sätt då att stödja honom att stanna i Jag-Du-möte, för att växa vidare i sig själv. Jag tänker att det för optimal möjlighet till personlig och praktisk klokhets utveckling ändå krävs även förståelse på ett intellektuellt plan, tillsammans med levd erfarenhet, existentiell upplevelse och erfarenhetsbaserat lärande.

Om vi lämnar vissa upplevelser oreflekterade blir de inte till den växt de skulle ha kunnat bli. För klienterna i vissa fall, kan till och med pålagringar av problem uppstå om de inte lyfts till en mer kognitiv nivå. På seminarium tillsammans med Fredrik Svenaeus talade vi om tre steg som jag här låter bredda våra reflektioner kring temat. Vi talade om ”being aware, think and reflection”¹³³ som nödvändiga delar i att vara människa. Att vara medveten är att varsebli. Att tänka hör till att vara människa och att tänka är också varseblivning. Att tänka, på att jag tänker är däremot reflektion och därmed *Cogito*. Merleau-Ponty framhåller genomgående det samstämda, sammanvävda och relationella. Jag upplever att, i mitt yrkesliv är alla dessa tre nivåer också i ständig relation, liksom den kroppsliga reflektionen.

Reflektion är en del av mitt yrkesutövande, liksom att möta dem jag är till för. Jag håller vid mötet i trädgården och går ännu ett steg i utforskningen av reflektion och möte. Merleau-Ponty beskriver reflektion som ett aktivt skeende som inte tar sig själv utanför sig själv. Den är endast sann, säger han, om den reflekterar över det oreflekterade.¹³⁴ Reflekterar jag kring det oreflekterade, det jag känner in med mina sinnen, när jag öppnar mig för hur min klient har det och uppfattar det lite spända kroppsspråket och att leendet är mer öppet än någonsin tidigare? Tar jag det ändå utanför mig genom att det jag tänker på ligger utanför mig själv i

¹³² Buber, *Jag och Du*, s. 48-51.

¹³³ Seminarium, Södertörns Högskola, Centrum för Praktisk kunskap, Fredrik Svenaeus, 20171220.

¹³⁴ Merleau-Ponty, s. 63.

den stund jag tänker kring någon annan än mig själv? Eller är det inom mig eftersom tankens skeende är i mig? Tanken, säger Merleau-Ponty, framträder som ett sätt att existera. Jag vet att jag tänker eftersom jag faktiskt upplever att jag gör det.¹³⁵ Hur kan då reflektionen hållas innanför sig själv? Hur kan detta säga något om praktisk klokhet? Jag tänker att det handlar om det öppna sinnet, inte bedöma och mäta. Om jag förhåller mig ständigt frågande till mina intrycks tolkningar som sanna eller falska. Låter min klients signaler möta mig där vid grinden. I nästa skede, efter tanken, återigen låta mig falla in i varseblivning och levd erfarenhet och på det sättet vara beredd att ändra förhållningssätt utifrån hur jag erfar att mina agerande tas emot. Är det då reflektionen stannar inom sig själv och därmed är en sann reflektion? Som ett sätt att förstå betydelsen av ”sann” reflektion, för praktisk klokhet. I följd av det ett sätt att se hur sammanvävningen mellan kropp - plats och klokhet hänger ihop. Där ingår också mötet med den andra i väven. Som när vi, han och jag, börjar gå mot dammarna och fiskarna blänker i solstrålarna. Att hela tiden koppla tillbaka mötet till min kroppsliga varseblivning, som ett sätt att tillförsäkra mig om att min nästa handling baseras på en sann reflektion.

Jag låter utforskningen ta ett steg till i kroppslig varseblivning och berättelsen om hur mina fötter, i skorna, möter underlaget uppför backen i skogen och i mossan, under groundingstunden. Merleau-Ponty går djupt in i sitt resonemang och uttrycker, om jag förstår honom rätt, att stigen kan dra till sig min uppmärksamhet så att vår relation ”tvingar” mig att förhålla mig till den och exempelvis undvika ojämnheter när jag sätter ned fötterna. Eftersom vi är aktiva, säger han, anpassar sig kroppen till objekten i vår omgivning. Jag vet att jag gör en rörelse utan att titta på kroppen. Rörelsen blir möjlig genom en känsla för hur jag håller kroppen, mitt kroppsschema.¹³⁶ Han beskriver det som ett situationsbundet, rumsligt förhållningssätt som utgör grunden för rörelse och det kinestetiska sinnet. Då skulle det också kunna vara det som händer i skogen. Mitt kroppsschema stödjer min uppfattning av hur jag håller resten av min kropp och hur omgivningen gestaltas genom hur andra delar av kroppen möter underlaget i vår groundingstund under skogs promenaden eller hur bänken tar emot min tyngd när jag sitter med den unga i trädgården. Om mina sinnen när jag sitter på bänken, kan känna av både min kropp, bänken och hur vi som en enhet förhåller oss till övriga omgivningen skulle det kunna ge en ”gyroförmåga” och jag kan rätta in mig och hålla balansen. Kan detta resonemang undersöka skillnaden mellan min självklarhet i kroppen och

¹³⁵ Merleau-Ponty, s. 401-403.

¹³⁶ Merleau-Ponty, s. 101-103.

min klients försiktighet och mer spända hållning? Eller, mynnar det undersökandet hellre i utveckling av den levda erfarenheten? En ”gyroförmåga” kan övas upp och det öppna sinnet tränas in i en kultur och ger samtidigt eget ansvar för våra liv.¹³⁷ Vi är båda människor i samma värld med helt olika erfarenheter som vi bär med oss där dåtid, nutid och framtid samtidigt lever i oss och påverkar vårt sätt att just i denna stund ta oss an vår relation till miljön.

Jag och den unga har olika utgångspunkt för vårt möte. Jag är där både för att jag har valt att leva och arbeta där och för att just i denna stund möta min klient i hjälparfunktion. Den unga är där med andra intentioner och en helt annan utgångspunkt. Merleau-Pontys tankar kring motivation och intentionalitet vidgar blicken för essäns frågor.¹³⁸ Han uttrycker att saker har mening som motiverar, mer än orsakar vårt förhållningssätt. Miljön i Hälsoträdgården är, om än hemlik och tillrättalagd för välmående, inte den ungas hem, som tidigare diskussion behandlat med hjälp av Heidegger och Relph. Hur kan utformningen motivera och stödja hans intentioner för att utforska sin situation och frågor om livet? Alla perspektiv, säger Merleau-Ponty, bygger på tidigare erfarenheter och vår relation till och vår förmåga att samverka med omgivningen är något som tränas. Det tycks då som att skillnaden i motivationsträning skulle kunna utgöra ytterligare en del i förståelsen av skillnaden i hur jag och den unga tar oss an vår vistelse i trädgården. Jag har tränat på processen att öppna för min omgivning och ”vara” i min kropp i kontakt med mina sinnen. Jag är i stunden till för att stödja min klients träning i detsamma. Mitt förhållningssätt tar stöd i min, med Merleau-Pontys ord, motivationsträning. Därmed skulle det kunna öppnas ett fält för min klient att träna och lägga till nya upplevelser av vara i sin kropp, när han lossar axlarna och försiktigt rör sig på nya sätt. Det kräver, tänker jag att jag ”använder” min praktiska klokhet för att möta honom utifrån att där också finns de skillnader som vi diskuterat, beträffande både roller och att känna sig som insider eller outsiders. Här möts åter filosofernas ståndpunkter och Bubers resonemang träder fram. Min känsla av trygghet och tidigare träning kan skapa möjlighet för mig att inte förtingliga min klient utan öppna för ett genuint Jag-Du möte där vi båda kan utvecklas.

Att dela samma värld

Den speciella närvaro som sprider sig i mig som människa och yrkesutövare, både under skogsvandringen och i trädgården med den unga får ytterligare fördjupning i det Merleau-

¹³⁷ Merleau-Ponty, s. 63.

¹³⁸ Merleau-Ponty, 83, s 139 och s 407.

Ponty tar upp om känslan av närvaro i det perceptuella fältet. Han frågar sig hur något kan vara närvarande i en värld som alltid är helt öppen för oss och där sanningen aldrig är permanent. I så fall skulle våra upplevelser i skogen alltid vara våra egna och alltid skilda. Vad skulle det få för betydelse för min praktiska klokhet och möjlighet till möte med den andra? Skulle jag fortfarande ha möjlighet att förstå den unga i trädgården? Merleau-Ponty menar samtidigt att vår inre värld inte är subjektiv, att vi delar samma värld.¹³⁹ Att det inte ens kan uttryckas som att det finns något inre eller yttre. Med hans tankar som ett raster undrar jag om han menar att när jag ser och upplever träden i skogen, är det på ett sätt min varseblivning och min tolkning men den kan alltid förändras när jag flyttar fokus. Samtidigt blir också träden en del av det gemensamma när de deltar i vår relation och därmed också en del av gruppdeltagarnas varseblivning eftersom vi har en relation, jag-gruppdeltagarna-världen, där alla modaliteterna sammanvävs. Träden blir med Merleau-Pontys perspektiv också en del av en gemensam historia. I det att de är där, berättar de något om träd och oss människor generellt. Därmed är de en delad erfarenhet och del av den naturliga världen och den kulturella världen som vi också delar. Liksom Birgitta tillsammans med de unga när de, med rötter i den naturliga världen också delar erfarenheter i den kulturella världen. Hur kan detta också hänga ihop med hur en plats kan få betydelse för att kunna öppna för frågor om livet? Birgitta och de unga kommunicerar med varandra och enskilt och tillsammans formar de sin kultur och sin historia. Merleau-Ponty säger även att det förflutna, genom närvaro i det perceptuella fältet också kan ges ny förståelse.¹⁴⁰ Då kan personlig utveckling ske i en ständigt pågående kontakt med dåtid-nutid-framtid. När vi kan dela plats och känsla av tillhörighet kan vi kanske också lättare öppna för att vi på ett jämlikt sätt kan dela erfarenheter genom samtal.

* * *

Att i ett pågående *nu* beröras av både *då* och *sedan*. Att dela upplevelse i en gemensam värld, kroppslig varseblivning och emotionellt, samtidigt med att hålla i minnet att vi är separata individer. Det som är så svårt att sätta ord på inrymmer likväl en av de djupaste upplevelser i mitt liv som terapeut. En upplevelse av att för en annans växt bli använd i den positiva bemärkelsen som ett möte kan innefatta där jag är, som Buber säger, hel i relation till en annan. Utan övernaturlighet vill jag spegla att dela erfarenheter och låta historien få ny

¹³⁹ Merleau-Ponty, s 345-347.

¹⁴⁰ Merleau-Ponty, s. 361-363.

betydelse i pågående kontakt med dåtid, nutid och framtid. En kort berättelse från en lång kontakt med en ung människa som innefattar möten genom natur och kreativa uttrycksformer.

Ateljén

Temat är välkänt för oss, mig och besökaren. Vi har umgåtts med det många gånger - idag på ett nytt sätt. Hon sitter i futonsoffan. Jag, på en mjuk pall, lite snett mitt emot. Våra ansikten riktas mot varandra. Kropparnas linjer bildar ett V. Kuddar stödjer hennes rygg. Hon blundar. Min röst ett redskap för avspänning. Mitt tonläge och mina frågor, en ledning för ett möte inom henne själv. Hennes röst klär i ord känslan av att hålla sig själv skild från sig själv och nu - känslan av att en skyddande inre kraft inte längre behövs. Den har arbetat klart. Det är dags för den att träda tillbaka. Det yttre livet är gott nu. Då, är inte nu. Nu vill och kan andra inre representationer ta över. Ögonblicket är intensivt, vibrerande. Jag håller nästan andan, är helt fokuserad på den andra. Att följa och samtidigt varsamt leda. Jag lutar kroppen lite framåt, inte störa och samtidigt behålla närheten. Det är som att min hud är en enda stor känselreceptor, vecklar ut sig och flyter in i mellanrummet mellan oss. Ett mellanrum som blir ourskiljbart för mig och fylls av vårt möte när mötet inom henne sker och tårar långsamt följer hennes kinders siluetter. Ögonlock öppnas, ögon möts och jag hör hennes spröda, mättade ord, ”Jag tror det räcker nu.”

Efteråt har hon skildrat detta som ett avgörande ögonblick. Hon beskriver ett flerskiktigt skeende - Att våga släppa in mig på ett så förtroendefullt sätt. Att våga känna av sina känslor och inre processer och också göra förståelse av dem genom vårt samtal. Dessutom att våga, i samma förtroende, känna när det var tillräckligt för den här stunden, uttrycka det och möta respekt för det. Mötet var för hennes skull och ledde samtidigt till förändring för mig själv. För mig har mötet stannat kvar som ett av de möten som berört mig starkt och som fortsätter att påverka mig och mina reflektioner kring mellanmänniska möten. Det blev en upplevelse av det jag ofta säger: Jag är aldrig helt densamma efter ett möte, som före det vi såg varandra.

* * *

Kroppslig existens

I mötet steg en känsla av sammanflutenhet i utrymmet mellan oss, mig och klienten. Jag låter denna känsla ses i ljuset av delad erfarenhet och att det inte finns något innanför eller utanför utan i stället två sidor av en upplevelse. Med utgångspunkt i att vi existerar, i samma värld,

gemensamt i ateljén. Vi erfar med vårt förreflexiva, dock inte omedvetna, *tacit Cogito* och vi är båda medvetna om varandra på detta sätt som en annan för att vi *är* en annan för varandra. Jag är i så fall, om jag förstår Merleau-Ponty, min kroppsliga existens´ inre, i känslan av att vara jag och upplever på samma gång en utsida i kontakt med omgivningen och klienten.¹⁴¹ Han säger ”The world is entirely on the inside, and I am entirely outside of myself.”¹⁴² Att jag på ett sätt sträcker ut mig själv mot, i, min omgivning skulle erbjuda en möjlig förståelse av min känsla av att huden liksom utvidgade sig och att vi båda flöt ut i utrymmet mellan oss där mötet skedde som i en annan dimension.

Med stöd i Merleau-Pontys fortsatta resonemang träder klientens kropp fram för mig som den del av hela vårt gemensamma upplevelsefält som hon är. Den ena, jag själv, går på det sättet inte att förstå utan den andra och samtidigt uppfattar jag hennes kropp som en annan än jag. Jag får ändå inte tro att jag och hon är en och samma. Närvaron som essän söker förståelse kring, är i så fall inte buren av rummet utan av det gemensamma upplevelsefältet. Eller så är närvaron själva upplevelsefältet. Då är det inte jag som är närvarande utan det är en gemensam närvaro. Inte ens som att vi bär varandra utan det är *en* närvaro. Samtidigt är vi inte samma och upplevelsefältet ryms i rummet. Ateljén, som är att jämföra med de rum som tidigare undersökts, blir hållande samtidigt som vi håller den. Stämheten påverkar oss och vi påverkar den. Det gemensamma upplevelsefältet, närvaron, är i så fall även del i en pendelrörelse där vi båda bär in ansvaret att öppna för den och samtidigt skilja ur oss som särskilda individer. Detta är definitivt i sfären för utövande av praktisk klokhet och i det sammanvävda av kropp och möte.

När jag går tillbaka till känslan i ateljén tror jag att jag är medveten om att vi är två olika individer. Men på samma gång känns det som att jag, utan att tänka eller fråga, faktiskt kan förstå vad som pågår inom henne. I alla fall vad som *skulle kunna* pågå, reflekterar jag såhär i efterhand. Reflektionen som tidigare förts fram som en del i praktisk klokhet och som Martin Buber lägger särskild vikt vid. Han kretsar kring pendlingen mellan Jag-Du och Jag-Det relation och jag förstå honom som att det att reflektera även kan ses som en nödvändig Jag-Det relation. Som en paus i den förtätade Jag-Du relation som ett så intensivt klientmöte som det i ateljén kan åskådliggöra. Praktisk klokhet skulle i så fall kunna gynnas av två sorters pendlingar. Den som sker när jag har förmåga att gå i relation med den andra, öppet i en Jag-Du-relation. Plus den förmåga som också Buber kopplar till pendlingen mellan Jag-Du och

¹⁴¹ Merleau-Ponty, s. 368 och 370.

¹⁴² Merleau-Ponty, s. 430.

Jag-Det relation. Själva relationen visar en egen pendling, där varje genuint möte gör mig till ett Du för den andra och den andra till ett Du för mig, som då är ett Jag.

Kanske har jag tagit mig för stort tolkningsföreträde undrar jag när jag tänker vidare kring mötet i ateljén tillsammans med Merleau-Ponty. Han lägger vikt vid att jag inte får förhålla mig till henne som objekt. Vi måste leva, beskriver han och bli synliga och levande i varandras ögon som subjekt till subjekt, liksom Bubers Jag-Du-möten. ”Coexistence must be in each case lived by each person.”¹⁴³ Intersubjektivitet känns i ögonblick solklar för mig, för att i nästa stund falla in i en känsla av förvirring. Merleau-Ponty beskriver också det ångestfyllda i att förhålla oss öppna för världen och det, samtidigt, tvådelade i att vara transcendental och att det som möter oss också ger möjligheten att välja vad vi tar upp av våra varseblivningar. Vad vi låter bilda förgrund eller bakgrund och vilka ting som för ögonblicket ropar mest åt oss.

I mötet i ateljén är jag så närvarande i min egen kropp som jag tänker att jag kan vara. Samtidigt är jag helt fokuserad och ”intonad” till henne. Merleau-Ponty fortsätter med att belysa problemet som skapas i och med att min egen förmåga till närvaro i mig själv definierar mig och formar det jag möter och samtidigt kastar mig själv utanför mig själv genom det transcendentala.¹⁴⁴ Detta berör även essäns tidigare reflektioner om stunden i skogen när jag öppnar mig för världen och låter stunden andas. Där lyfts Heideggers perspektiv kring hur världen blir tillgänglig för mig som yrkesutövare. Med Merleau-Ponty nås ännu ett perspektiv. Om jag förstår det rätt menar han att det transcendentala betyder upplevelsen av existens där jag *är* för att jag varseblir och samtidigt varseblir jag för att jag är. Båda skeendena är i ständigt samspel och går inte att skilja från varandra. Samtidigt är jag mig själv och omgivningen, miljön där jag finns. Jag undrar om det också kan berättas något om det jag resonerade om tidigare i min text, om att sakna kontroll, utkastad i tillvaron som jag föds in i? Om jag vill finnas i närvaro är jag samtidigt utlämnad till oupphörlig påverkan från omgivningen, som jag inte kan påverka och samtidigt behöver ta ansvar för mina val i.

Är kontrollen högre i ett, med Bubers ord, Jag-Det möte än ett Jag-Du-möte och det därför är ”lättare” att utan alltför stor involvering befinna sig i sådana? Det tangerar också Heideggers tankar om att vi människor väjer för stämningen och hellre väljer att leva i det mer alldagliga än den intensiva känslan av levande. Mötet i ateljén är på ett sätt ”lätt”. Jag

¹⁴³ Merleau-Ponty, s. 373.

¹⁴⁴ Merleau-Ponty, s. 381.

väljer att följa och delta i en levande stund, utan reflektion. Frågan om kontroll låter sig inte besvaras lika enkelt. Jag har kontroll över min kropp utifrån att jag är så intensivt närvarande i den. Jag har intuitiv kontroll över processen också det, utifrån att jag är närvarande. Samtidigt saknar jag helt kontroll eftersom jag inte vet kognitivt vad som händer inom henne eller vad som kommer att hända närmast i rummet. Klienten beskrev efteråt att det var ett avgörande ögonblick. Ett försök att översätta detta skeende till essäns ämne handlar för mig om att jag en stund lever med i hennes liv. Att den praktiska klokheten gestaltas. Det som i språkets kläder handlar om ett omdömesgillt handlande och att det syns som att veta när och hur jag ska agera. Som när jag lutar mig fram i mötet i ateljén och aktivt känner in när jag ska närma mig henne ytterligare. Med hela min egen varelse och hela min erfarenhetsbank av både teori och möten tonar jag in och ett Jag-Du-möte kan ta form. Liksom att känna av när vi ska föra in ett avstånd och avsluta det nära utforskandet av hennes situation.

Mötet i ateljén fick avgörande betydelse för vår fortsatta kontakt och min klients fortsatta val. Det fick också betydelse för mig som yrkespraktiker. Jag lärde mig att våga gå nära *och* att det samtidigt kräver att jag kan vara helt närvarande i mig själv. Buber skildrar att det är sådana Jag-Du möten som utvecklar oss som människor och skapar ett samhälle med medmännisklighet. Han är starkt kritisk till det moderna samhället (1920-1940-talet) som objektifierar och där livet alltmer befinner sig i Jag-Du-relationer. Där till och med känslor blir något som man "äger".¹⁴⁵ En parallell till David Abram, som från sitt perspektiv av människan som en del av "det mer än mänskliga"¹⁴⁶ låter sitt skrivande uppfyllas av att det är genom att återknyta till oss själva som sammansatta varelser och en del av naturen, som vi kan fatta etiskt hållbara beslut. För mig kan Abrams uttryck vara en beskrivning av en Jag-Du relation. Att befinna sig i relation till naturen där jag känner ansvar. En miljö som jag vårdar och förvaltar snarare än äger. I min magisteruppsats problematiserar jag ägandet i förhållande till Färentuna Hälsoträdgård, som är mer mångfasetterat än att endast vara ett antingen-eller.¹⁴⁷ I detta sammanhang träder också Heidegger fram i det att han reflekterar kring oss människor som i grunden en boende varelse. Att vårt sätt att ta oss an vårt vara i världen hänger ihop med platsen som vi bor på och som vi hägnar och vårdar.¹⁴⁸ I mitt yrkesutövande och liv behöver jag öppna mig, våga vara i mig själv som människa, bli berörd, känna kärlek,

¹⁴⁵ Buber, *Jag och Du*, s. 22.

¹⁴⁶ Abram, s. 10.

¹⁴⁷ Solhäll, bl. a. s. 18-20.

¹⁴⁸ Heidegger, "Bygga, bo, tänka", s. 90.

ansvar och ha mod att förändras. Samtidigt tycks det viktigt för praktisk klokhet att också innefatta förmågan till avstånd och reflektion för att sedan åter gå nära i jämlik relation.

Intersubjektivitet

Jag fortsätter att försöka förstå känslan av sammanvävd närvaro i ateljén och de sammanhang där den kan utvecklas. Merleau-Pontys samtal om transcendental subjektivitet,¹⁴⁹ lägger till fler synvinklar. Mitt svar på min klients uttryck när jag, intonad till henne lutar mig fram och tar försiktiga initiativ, tolkar jag, kan ses som min sammankopplade ”insida-utsida”. Merleau-Ponty beskriver att transcendental subjektivitet levande träder fram, uppenbaras, för sig själv och oss båda och i sig innebär intersubjektivitet. Jag förstår det som att det är existensen, själva varandet, som tar sig uttryck i handling. Det att jag är för att jag varseblir och samtidigt sker varseblivningen för att jag är. Sammankopplat med existensens framträdande för varseblivningen, kan vi mötas. I respekt för oss båda som subjekt, kan då ett intersubjektivt möte ske.

Jag är kroppsligt medvetet närvarande i mötet i ateljén. Essäns fråga om yrkespraktikers närvaro i mötet prövas ytterligare. Inspirerad av Merleau-Ponty tänker jag att jag är förreflexivt medveten i mötet. Jag varseblir klienten och tar in helhet och mer känner än tänker på hennes berättelse som träder fram mellan oss, i dåtid-nutid-framtid. Är denna förmåga till varseblivning i sig en del av praktisk klokhet? Eller får den här sitt stöd i min kroppsliga varseblivning mer än själva rummet, för att kunna avtäckas i sin fulla kraft. En formulering där ytterligare en pendelrörelse tycks träda fram. Min kroppsliga varseblivning som ger stöd för min praktiska klokhet, som i sin tur ger stöd för närvaro. Plockas mellanledet bort så finns varseblivning som förutsättning för närvaro. Jag tänker att då blir klokheten snarare redskap för *hur* närvaron framträder i rummet. Liksom jag nu reflekterar att min terapeutiska ”stil” som jag beskriver i inledningen, mer än *att* gå nära handlar om en utvecklad förmåga att känna av *hur* nära jag ska gå. Hur, är också något som Torbjørnsen Halås poängterar, är en del i omdömet som visar sig i handling hos den som utövar praktisk kunskap. En tolkning av resonemanget leder fram till att kroppslig varseblivning och närvaro i mötet, genom praktisk klokhet tar sig uttryck i intuitiva handlingar som stödjer klientens möjligheter till utveckling. Det är också ett ytterst personligt sätt att vara. En annan terapeut hade förhållit sig på annat sätt. Utan bedömning om ”bättre” eller ”sämre”.

¹⁴⁹ Merleau-Ponty, s. 378.

Merleau-Ponty beskriver att vi, i stället för att se oss som någon som genom vår varseblivning kan se världen utifrån, behöver förstå vår tillhörighet. Vi är en del av den. Genom det menar han att skillnaden innanför-utanför upphör. Vi är ett med omvärlden och varandra.¹⁵⁰ Här gränsar det till Heidegger och hans beskrivning av att vi redan är del av den värld vi föds in i. Merleau-Ponty säger att detsamma gäller för medvetenhet, jag själv och den andra. Om jag är min medvetenhet och min kropp så blir det samtidigt självklart att andra också är det. Då är mångfalden av oss och mötet mellan oss inte längre en fråga utan vi är helt enkelt i kontakt. I detta känns det som att undersökningen möter berättelsen om händelsen mellan mig och klienten. I förlängningen känns det till och med för mig, som att själva intersubjektivitetsbegreppet blir överflödigt – vi *är* redan där när vi föds in i världen och därmed redan *i* relation och vikten av att fästa ett begrepp på den blir överflödigt. Mina erfarenheter har dock lärt mig och Merleau-Ponty talar också om att skilda sätt att relatera till världen och varandra gör intersubjektivitet som framlyft företeelse fortsatt väsentlig. Ändå, denna känsla av att redan vara i relation, att värna den andra i relation och samtidigt mig själv, skulle kunna gestalta kärnan i praktisk klokhets utövande.

Plats och praktisk klokhet – en summering

Essäns undersökning handlar om att förstå platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet. Den belyser också förutsättningar och kvaliteter kring min närvaro som terapeut i mellanmänskliga möten, liksom förutsättning för att mötas kring livsfrågor. Berättelser utgör grund för utforskningen. Berättelser från ett samtal med min tidigare kollega Birgitta och tre utsnitt från min yrkesvardag.

Ett särskilt anslag är natur och trädgård som plats. I essäns inledning uttrycker jag min önskan att förkunskap inte ska stå i vägen för ny förståelse. Med stöd i gestaltningarna och i dialog med filosofer lyfter essän flera varierande perspektiv för att belysa, undersöka, analysera och öppna för ny kunskap om platsens betydelse för utövande av praktisk klokhet samt vidga fältet kring naturhälsa.

¹⁵⁰ Merleau-Ponty, s. 366-369.

Essän tecknar en bild av att det sätt på vilket jag själv är människa har betydelse för min praktiska klokhet och hur jag utövar den. Det tycks som att det också har att göra med min förmåga att öppna för att låta platsen ge stöd. Liksom att när det behövs, välja eller tillrättalägga den för de möten jag vill att den ska inrymma. Dessutom står dessa förhållanden i ständig förändring och utveckling, om jag låter dem göra det. Jag är alltid människa tillsammans med andra, i den värld där våra möten sker. Till denna sammantagna förståelse öppnar Heidegger, Merleau-Ponty och Buber tre olika perspektiv.

Att vara människa är att, med hela vår existens vara i världen. Med Heidegger lyfts förståelse för att det handlar om just "varandet", som han benämner i-världen-varo. Hur jag tar mig an min existens i och i relation till den värld jag föds in i. Platsen, som redan finns där och som bringar oss i en stämning som är inkorporerad i själva existensen som det som är att *vara*. Heidegger betonar det som ligger utöver det endast kroppsligt varseblivande. Tillsammans med Merleau-Ponty utvecklas i stället den kroppsliga existensen, varseblivning och samspel genom våra sinnesupplevelser. Han skildrar vårt möte med plats och andra, i vår kropp. I transcendental subjektivitet där vår insida och utsida är i kontakt, samspelar tvåvägs och gränsen suddas ut. Buber å sin sida betonar vårt sätt att vara i världen som varande genom relation. Att vara hel endast tillsammans med andra och att dessa möten har olika klang, Jag-Du och Jag-Det. Filosoferna lägger framför oss en bild av hur vårt sätt att ta oss an vårt eget levande i dessa tre dimensioner, formar vårt sätt att vara yrkespraktiker.

Ur essäns förståelse stiger ytterligare ett övergripande perspektiv. Det att vi människor inte endast kan observera världen utifrån, utan behöver acceptera vår tillhörighet i den och sträva till att leva i samklang med den. Vi står alltid i någon form av direkt kontakt med världen. De tre filosoferna uttrycker genom sina respektive perspektiv en samsyn kring att när vi som personer tar oss an vårt liv är vi aktiva i samspel med omvärlden och andra människor. Vi påverkar vår omgivning, tolkar och bygger mening utifrån vår intention och interaktion med världen. Ur detta stiger praktisk klokhet som förhållningssätt och handlingar där att leva i samspel med världen, platsen, också formar mötet med den andra. Min känsla av tillhörighet ökar min öppenhet och gör det mer möjligt för mig att utöva min klokhet. Vår samhörighet med naturen och dess möjliga stöd vävs också samman med teorier kring naturunderstödda interventioner. Där finns samtidigt varseblivning, nedärvda mönster, kroppsliga reaktioner och känsla av sammanhang i vår miljö.

Att höra samman med världen innebär också att vara utlämnad till den relationen. Heidegger betonar vår utsatthet i det yttersta, som handlar om att vårt liv är ändligt. Att vi behöver stå ut med att inte förstå och den känsla av livsångest som hör till att överlämna oss till vårt levande mot döden. Buber talar i termer av de olika klanger som relationer har. I det jämlika, innerliga Jag-Du mötet, det mer objektifierande Jag-Det och den relation som vi har med naturen och det andliga. Han menar att vi människor ofta väljer att leva i en mindre nära relation, Jag-Det, i kontakt med tanke och reflektion. Samtidigt betonar han möjligheterna till utveckling genom Jag-Du-mötet och det att vara människa innebär att kunna förflytta sig mellan de olika positionerna. Merleau-Ponty lyfter in det svåra och ångestfyllda i att som människa kastas mellan medveten närvaro och det transcendentala mötet där jag slungas utanför mig själv, samtidigt som jag är i mig i min varseblivning. Som människa och yrkespraktiker har jag ansvar för att välja och vara aktiv i rörelsen som bildas när vi pendlar mellan närhet och avstånd, utkastadhet och kontroll. Jag kan välja att gå in i min känsla av närvaro i ögonblicket tillsammans med den andra. Att för en stund släppa taget om kontroll och expertis. Att ta in min egen dödlighet som en del i min i-världen-varo och ta till mig det platsen bjuder genom sin möjlighet till möte. I de stunderna tycks det vara så att jag i större utsträckning också kan finnas för den andra. När vi kan mötas i ett innerligt Jag-Du möte, intersubjektivt, tycks det också som att den närvaro som utvecklas kan ha sin källa från oss båda, det som utspelas mellan oss i vårt gemensamma upplevelsefält och också bäras av både oss och rummet vi är i.

En rörelse, en pendling, som essän skriver fram gestaltas i flera hänseenden. En skala av innanför och utanför, hemmastaddhet och alienation, närhet och avstånd, öppenhet och

slutenhet. Pendlingen sker i flera dimensioner. En är platsen själv med dess gränser och det som finns utanför den. En annan den mellan plats och person som har att göra med både platsens beskaffenhet, vår intention i mötet med den, den mening vi bygger i relation till den och de aktiviteter vi har i platsen. Hit hör också den existentiella dimension som innefattar vårt varande i världen. Till den sammanvävs också en pendelrörelse inom oss som människor, mig själv och klienter, liksom i relationen mellan oss. Denna rörelse som också i slutänden, innan spiralen vänder för ett ytterligare utvecklingsled, även innefattar förändring i mig själv, som terapeut och ledare.

Inom oss som människor sker även rörelse mellan det medvetna, det förmedvetna och det undermedvetna. Vi är, vi tänker och vi reflekterar. I varandet är existensen och kroppslig existens i varseblivning och det som Merleau-Ponty benämner *tacit Cogito*. Här finns också Jag-Du-relationen som Buber lägger vikt vid. Att tänka är också att vara och alldenstund vi tänker på att vi tänker blir det reflektion, det medvetna analyserandet, *Cogito*. Heidegger menar att vi behöver ta makt över stämningen för att styra och finna riktning. Buber säger samstämt att vi i Jag-Det, förutom objektivisering, finner reflektion och metaposition för svalka till den intensiva Jag-Du-relationen och för medveten förståelse för process och känsla. När dessa pendlingar får hållas levande kan vi ta vårt ansvar som yrkespraktiker och utveckla vår praktiska klokhet. När jag som yrkespraktiker öppnar mig för mitt varande i världen, som människa, kan jag ta till mig min tillhörighet till den. När jag vågar acceptera min livsångest och finna helhet tillsammans med en plats som bjuder in till trygghet och möte, kan jag som bäst möta också den som jag är till för. I närvaro kan dessa möten bjuda möjlighet till samtal om liv, existens och livsmening.

Det tycks som att rörelse gestaltar sammanvävningen som essän startar med. Där plats, kropp och möte tillsammans bildar ett sätt att beskriva betingelser för utövande av praktisk klokhet. Pendelrörelsen gestaltar sammanvävningen av mig i min kroppsliga existens i möte med platsen och den andra. Detta i sin tur träder fram som min praktiska klokhet och är i den meningen också beroende av rörelsen och samspelet med miljön vi är i när vi möts. När jag förstår och lever i att jag är ett med världen och den andra och samtidigt ser oss som separata individer, är mångfald och möte ett. Då träder praktisk klokhet fram som intersubjektivitet nedsänkt i sin miljö. Jag tolkar det som att plats har betydelse för hur jag kan utöva min praktiska klokhet. En god miljö tycks även underlätta den ständigt pågående utvecklingen av densamma. Däremot verkar det som att min praktiska klokhet också kan överbrygga mindre gynnsam miljö. Mer än bistå, så verkar miljön då emot att kunna verka och möta den andra,

som ävenså blir påverkad av den ”sämre” miljön. Det uppstår ”energiläckage” som jag behöver förhålla mig till. Essäns undersökning visar dock att både jag och Birgitta också tillrättalägger miljön utifrån vår erfarenhet. Det tycks alltså som att praktisk klokhet kan överbrygga en mer ogynnsam plats påverkan, om vi vågar vara närvarande i våra sinnen och möta den andra, vara i relation.

Samtal om livsfrågor och arenor där sådana samtal kan ske poängteras i essäns inledning som väsentligt för gruppen unga. En förståelse som skrivs fram är att de ungas möjlighet att finna livsriktning kan understödjas av miljön. Då torde platser för samtalsarenor vara viktig att tänka mer kring, anser jag. En plats som erbjuder känsla av tillhörighet till ett större sammanhang, som underlättar stressreduktion och stödjer förmågan att komma till sina sinnen och sin kropp kan öka möjligheter till relation både med sig själv och andra. Det utgör grogrunden för en utvecklingsprocess som människa. Än mer, när en medmänniska finns till hands i den här typen av plats, i mitt och min kollegas fall i egenskap av terapeut, kan närvaro intensifieras och ytterligare ge stöd för en ung människas utveckling. För denna process tycks det väsentligt att jag som terapeut öppnar för att själv vara närvarande i en jämlik relation, liknande den Buber benämner Jag-Du. Liksom att våga finnas i min egen sårbara livsångest med den andras bästa för ögonen. Att min känsla av helhet kan underlätta för min klients känsla av helhet. Det innebär menar jag att vi behöver forma platser där vi som arbetar med unga vistas i en miljö som understödjer växt. I en plats som ger stöd kan den unga få hjälp både genom den egna direktkontakten med platsen och via att terapeutens möjligheter stärks med platsens hjälp.

Essän skriver fram en förståelse som väver samman de olika nivåer som behandlas. Inom området för naturhälsa finns utvecklingsmöjligheter och områden att undersöka som skulle kunna bistå gruppen unga. Naturen tycks kunna underlätta både beträffande flera av de psykosomatiska symtom som beskrivs och bristen på platser och förmåga att öppna för möten om livsfrågor. Här finns stöd både i tankar om relationsskapande, varseblivning, levd värld och i teorier kring naturunderstödda interventioner. I Heideggers anda kan miljöns energi spilla över till de ungas gagn för att växa i sitt eget väsen och finna ny livsriktning. Utevistelse och rörelse kan bidra till positiv utveckling av kroppskänedom och självsikt. Det kan öka de ungas fysiska välmående, förståelse för sig själv och därmed också följande förmåga att välja nya sätt att ta hand om sig i vardagen.

Vårt samhälles utveckling med platser som alltmer likriktas, där vi som varelser kommer allt längre ifrån känsla av tillhörighet riskerar att öka de ungas rotlöshet. I följd av Edward

Relph's tankar om det grundläggande mänskliga i att vara anknuten till platser vill jag lyfta vikten av att bromsa en sådan utveckling. Jag anser att en väg för att förebygga ohälsa är att värna, i Relph's mening, autentiskt skapade platser och grönområden. Att också värna förhållningssätt och kontakt mellan unga i samhället och naturmiljö. Melder lyfter in de existentiella frågorna som väsentliga för en människas växt och liv. Förmågan att förundras är en av dessa. Varje dag visar naturen oss möjligheter. Solen går upp, årstider växlar, ett frö jag sätter gror och ger frukt. Att planera för naturlig kontakt med naturen menar jag innefattar potential för att bibehålla och nyskapa möjligheter till ökad fysisk aktivitet i utemiljö och därtill känsla av tillhörighet och livsmening.

Jag tar mig stora ord när jag talar om att vara i relation med min miljö och den andra, som gestalt för kärnan i praktisk klokhet. Samtidigt känns det riktigt. Essän undersöker, lyfter frågor och ventilerar flera filosofer och tänkares ståndpunkter. Det är som att ha slutfört ett av många möjliga varv i en spiral som kan fortsätta och fortsätta. Essän startar med tankar om människans del i de stora sammanhangen. Att till och med *vara* natur och nu i avslutet är undersökningen åter till ståndpunkter om att vi delar samma värld. Om att ta sig an sitt levande, att känna känsla av tillhörighet och bygga mening tillsammans. Cirkeln tycks sluten och samtidigt öppnas nya möjligheter som just en spiralform erbjuder. Den tar aldrig slut...

Epilog

Om människan och vår sammanvävda tillvaro.

Bubers inledande citat om människan får ett svar genom Relph och ord om plats:

Different places on the face of the earth have different vital effluence, different vibration, different chemical exhalation, different polarity with different stars; call it what you like. But the spirit of place is a great reality.¹⁵¹

¹⁵¹ Relph, s. 49.

Referenser

Litteratur

- Abram, David, *Sinnenas ekologi*, Malmö, Litteraturhuset, 2013.
- Alcoff, Linda, "The problem of Speaking for Others", *Cultural Critique*, 20, 1991-1992.
- Andersen, Harlene, *Samtal, språk och möjligheter*, Stockholm, Bokförlaget Mareld, 2006
- Anderson, Leon och Glass-Coffin, Bonnie, "I Learn By Going: Autoethnographic Modes of Inquiry", i *Handbook of Autoethnography*, Stacy Holman Jones, Tony E. Adams och Carolyn Ellis (red.), New York, Rotledge,
- Apelmo, Per, *Expressive Arts – Uttryckandekunst – teoretiska perspektiv och exempel för skola och socialtjänst*, Lunds Universitet, 2009.
- Bengtsson, J, *Sammanflätningar. Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi*. Göteborg, Daidalos, 1988.
- Bojner Horwitz, Eva, *Kultur för hälsans skull*, Stockholm, Gothia, 2011.
- Bornemark, Jonna, "Icke-vetandets möjligheter", i *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge, Södertörns Högskola, 2014.
- Buber, Martin, *Jag och Du*, Ludvika, Dualis, 2006.
- Buber, Martin, *Människans väsen*, Ludvika, Dualis 2005.
- Cooper Marcus, Clare och Barnes, Marni, *Healing Gardens: therapeutic benefits and design recommendations*, Toronto, John Wiley & Sons, 1999.
- Grahn, Patrik, "Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar", *Svensk Miljöpsykologi*, Johansson M & Kuller M (red), Studentlitteratur, 2005.
- Hammaren, Maria, *Skriva – en metod för reflektion*, Stockholm, Santéus förlag, 2005.
- Heidegger, Martin, *Varat och tiden*, Del 1 och Del 2, Göteborg, Daidalos, 2004.
- Heidegger, Martin, "Bygga, bo, tänka", utdrag ur *Teknikens väsen och andra uppsatser*, övers Richard Matz, Stockholm, Rabén & Sjögren, 1974.
- Hjertström Lappalainen, Jonna, "Inledning" och red. till *Klassiska texter om praktisk kunskap*, Huddinge, Södertörns Högskola.
- Haraway, Donna, *Apor, cyborger och kvinnor: Att återuppfinna naturen*, Eslöv, Brutus Östlings bokförlag Sympotium, 2008.
- Håkansson, C, *Det utvidgade terapirummet*, Falun, Bjurner och Bruno, 2000.
- Knill, Paolo J, Levine, Ellen G och Levine, Steven K, *Principles and Practice of Expressive Arts Therapy*, London, Jessica Kingsley Publishers, 2005.
- Melder, Cecilia, doktorsavhandling, *Vilsenhetens epidemiologi*, Uppsala Universitet, 2011.

Merleau Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception*, Trans. Donald A. Landes, London, Routledge, 2012.

Nilsson, Christian, "Fronesis och den mänskliga tillvaron", i *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge, Södertörns Högskola, 2014.

Palsdottir, Anna Maria, doktorsavhandling, *The Role of Nature in Rehabilitation for Individuals with Stress-related Mental Disorders*, Alnarp, SLU, 2014.

Relph, Edward, *Place and Placelessness*, London, Pion Limited, 1976.

Ruin, Hans, *Kommentar till Heideggers VARAT OCH TIDEN*, Huddinge, Södertörns Högskola, 2005.

Sahlin, Eva, doktorsavhandling, *To Stress the Importance of Nature*, Alnarp, SLU, 2014.

Solhäll, Eva, *Att arbeta och leva i Hälsoträdgården*, magisteruppsats, Södertörns Högskola, 2016.

Sveneaus, Fredrik, "Vad är praktisk kunskap?", i *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge, Södertörns Högskola, 2014.

Thomassen, Magdalene, *Vetenskap, kunskap och praxis Introduktion i Vetenskapsfilosofi*, Malmö, Gleerup, 2017.

Torbjørnsen Halås, Catrine, doktorsavhandling, *Ungdom i svev Å oppdage muligheter med utsatte unge*, Universitetet i Nordland, 2012. Webb-pdf-version.

Artiklar

Bengtsson, Anna och Carlsson, Gunilla, "Outdoor environments at three nursing homes: Focus group interviews with staff", *Journal of Housing for the Elderly*, 19(3), s 49-69.

Grahn, Patrik och Stigsdotter, Ulrika A, "What makes a Garden a Healing Garden?", *Journal of Therapeutic Horticulture*, 2002, 13, pp 60-69.

Håkansson, Carina, "Att rymma både och", *Fokus på familjen*, 2006, 02 (Vol 35).

Palsdottir, Anna-Maria, Persson, Dennis, Persson, Birgitta och Grahn, Patrik, "The journey of recovery and empowerment embraced by nature – the clients perspective on naturebased rehabilitation in relation to the role of the natural environments", *Journal of Environmental Research and Public Health*, 2014.

Rapporter

Centrum för Epidemiologi och samhällsmedicin, <http://ces.sll.se>, folkhälsorapport 2015.

Folkhälsomyndigheten, Rapport nr 18023–2, 20180426, <https://folkhalsomyndighetern.se>

Webbkällor.

För Hälsa – Färentuna Hälsoträdgård, www.forhalsa.se.

Föreningen Mind, <http://mind.se>

<https://www.uio.no> och www.studenhelse.no undersökning, SHoT 2018 (Studentenes Helse- og Trivselsundersøkelse), genomförd på uppdrag från Studentsamskipnadene Sammen, Sit og SiO, de tre studentsamskipnadene for Oslo, Trondheim, Bergen, Gjøvik och Ålesund. Presenterad i Oslo, 20180905, finns att ladda ned som pdf-fil från nätet.

Nordens Välfärdscenter, Health Behavior in School-aged children (HBC-folkhälsostudie), <https://nordicwelfare.org>, på sidan, november 2018

Sveriges Kommuner och Landsting, www.skl.se, Uppdrag Psykisk Hälsa, okt-nov 2018.

Intervju, samtal

20171010, Lena Bergqvist, metodutvecklare inom folkhälsa, Lena är verksam i flera projekt bland annat projekt för folkhälsa i Studieförbundet Vuxenskolan, Västerås.

20180820, Lena Bergqvist och representant för ”talk to me”, en samtalsmottagning för unga i Västerås och representanter för intresseorganisationerna Hjärnkoll och Balans.

201810, Birgitta, tidigare kollega inom Stockholms Läns Landsting, Barn och Ungdomspsykiatri.

201805 E-post korrespondens, MUCF, Sara Fransson.

Seminarier

Existentiella samtal i skolan, forskningsprojekt med Samtalskort Livsmod, livsglädje, livsmening i Kopparlundsgymnasiet, Västerås. Redovisning av projektet 20161122, Västerås.

Psykisk ohälsa hos unga, seminarium med panelsamtal arrangerat av Svenska Läkaresällskapet, 20161013, Stockholm.

Södertörns Högskola, Fredrik Svenaeus, höstterminen 2017.